

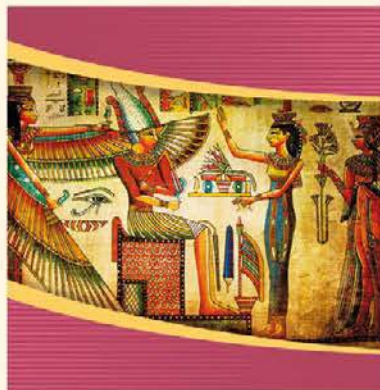
9

Csuszó Sándor
Kozma Géza
Lovrity Andrea

TÖRTÉNELEM

A KÖZÉPISKOLÁK SZÁMÁRA

Csuszó Sándor
Kozma Géza
Lovrity Andrea

TÖRTÉNELEM

A KÖZÉPISKOLÁK SZÁMÁRA

9

Negyedik kiadás

Mozaik Kiadó – Szeged, 2018

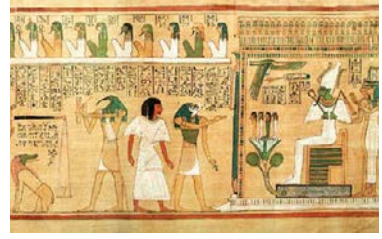

I. fejezet

ŐSKOR, ÓKORI KELET

- A történelem rokon- és segédtudományai
- Az őskor
- Az ókori keleti államok
- Az ókori keleti államok társadalma, államszervezete
- Az ókori Kelet kultúrája
- Az ókori Közel-Kelet vallásai
- India és Kína vallásai
- Hammurapi törvényei (Forráselemzés)

6. AZ ÓKORI KÖZEL-KELET VALLÁSAI

1. Mi a vallás? Miért alakultak ki a vallások? Milyen forrásokból ismerjük az ókori vallásokat?
2. Milyen ókori közel-keleti istenekről, vallásokról hallottál?

POLITEISTA VALLÁSOK A KÖZEL-KELETEN

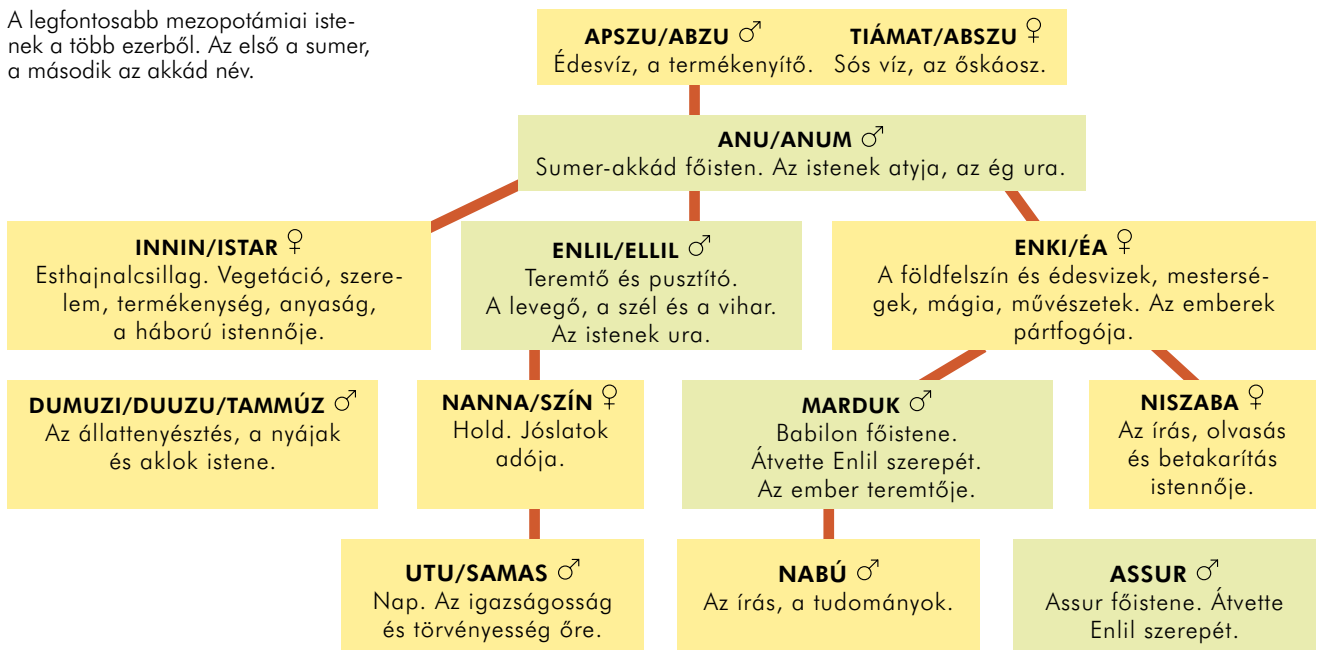
30.1. Marduknak szentelt kőtábla

SZ1.
 Midőn fönn az ég nevetlen s
 alant a föld szintazonképp;
 nem volt szárazföld se, láp se,
 s egyike sem az isteneknek; [...]
 Apszu s Mummu-Tiámat akkor
 isteneket nemzettek s szültek. [...]
 Hallván Marduk az istenek szavát,
 nagy jeles művet teremteni vágyott. [...]
 „Vért kötök meg, csonttal csipkézem a húst;
 íme, életre hívom Lullát! Ember legyen a
 neve! Megteremtem Lullát, az embert!
 Tiszte s kötelessége legyen az istenek
 szolgálata, öröme az ég és alvilág urainak!
 (Enuma elis)

SZ2.
 Istenem, a mulasztásom, mit
 hatalmaddal szemben vétettem,
 Hanyagságom, mit szemed előtt
 elkövettem,
 Ó, ne bosszuljad meg a férfin, a fénylő
 tudásún: szólítsd őt tetszésed szavával!
 Karom hozzád esd, eléd borulok:
 ami hitvány bennem, ami tisztátalan,
 arra sújts le, de akit haragod napján
 eltaszítottál, szólítsd őt tetszésed
 szavával!; [...] Istene válaszolt
 a férfinak, imáit meghallgatta;
 sírása, könyörgése istene szívéhez hatott.
 (Sumer epikus szöveg részlete)

A MEZOPOTÁMIAI ISTENEK „CSALÁDFÁJA”

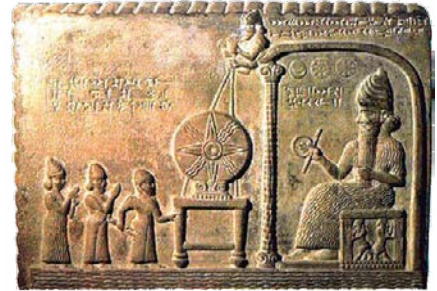
A legfontosabb mezopotámiai istenek a több ezerből. Az első a sumer, a második az akkád név.

30.2. Tiámat kígyó alakban

30.3. Nanna italáldozatot fogad

30.4. Assur az alattvalói adományait fogadja

SZ3. Nun volt az ősvíz, akinek alkotórészeiből keletkezett a mindenség. Ő keltette életre Nefertumot, a nagyermeget, és megteremtette Maatot, a mindenség törvényét, az igazság istennőjét. [...] Ré két bárkán utazott: nappal az eget járta be, éjjelente vágott neki föld alatti útjának. Minden reggel ragyogó ifjúként indult. Ekkor Hepernek, keletkezőnek hívták. Delelőre érett férfiként érkezett a mennybolt közepére. Ekkor Rének nevezték. Estére mint Atum, aggastyánként szállt a másik bárkába. Másnap megifjodva kezdte meg útját az égen. Az égi bárka orrán Széth örködött, a vörös isten, és rettentő fegyverével tartotta távol a napisten ellenségeit. Ré egykor az emberek és az istenek ura volt. **(A héliopoliszi teremtésmítosz)**

SZ4. A halottat Anubisz* vezette az alvilágban. A szívét mérlegre tették, melynek másik serpenyőjében Maatnak, az igazság istennőjének tolla volt. Az eredményt Thot** jegyezte le. Az elhunyt fölött Ozirisz*** ítélkezett. Aki erényes életet élt, az örök boldogság mezejére léphetett. De ha a szívét lehúzta az elkövetett bűnök súlya, akkor a víziló- és oroszlántestű, krokodilfejű Ammut felfalta, és ezzel a halott lelke örök bolyongásra volt ítélve.

31.1. A lélek útja az alvilágban

*Anubisz: A temetés és a balzsamozás sakálfejű, embertestű istene. Az alvilágban a lélek vezetője.

**Thot: Az írás és a tudományok istene, az orvosok pártfogója. Íbisz-fejjel és emberi testtel ábrázolták.

***Ozirisz: Az élet, a halál és az alvilág ura, a holtak bírója. Csak emberi alakban ábrázolták. A felesége, Ízisz, anyaistennő, a termékenység, a varázslás, és a hűség istene. Gyermekük a sólyomfejű Hórusz, a fáraók pártfogója.

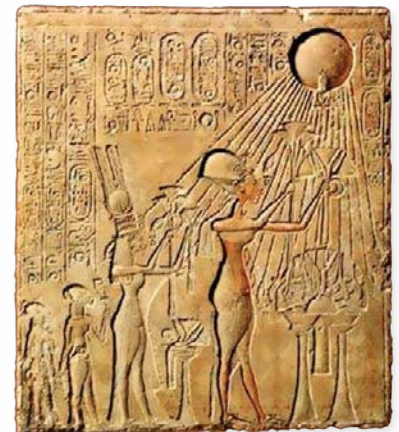

SZ5. Először az orrlíkokon keresztül [...] kiveszik az agyat [...]. Aztán egy éles etiópiai kővel fölvdgják a lágyékot és kiveszik az összes beleket. Mikor a hasüreget kitisztították [...], mindenféle füstölőszerrel megtöltvén újra bevarrják. Ezután nátronnal bevonják [...] Ha hetven nap elmúlt, megmossák a holttestet, az egész testet vászonszalagokkal körületerik, gumival bekenik, melyet az egyiptomiak enyv helyett használnak. **(Hérodotosz: A görög-perzsa háború története)**

31.2. Mumifikálás. Anubisz vagy Anubisz-álarcos pap végzi a balzsamozást

SZ6. Ehnaton fáraó (Kr. e. 1375–1358) vezette be Aton, az egyedüli isten tiszteletét. Ez ellenkezett a papok, főleg a befolyásos Amon-papság érdekeivel. Utódja, Tutanhamon lemondott a monoteizmusról, és visszatért Amon, a napisten kultuszához.

SZ7. Milyen sokfélék a Te műveid: az ember szeme előtt rejtve maradnak. Te vagy az egyetlen isten, kihez senki sem hasonló. Te teremtetted a földet, Te egyedül, minden embert is, bármi van a földön, a lábon sétáló és magasban szárnyaló teremtményeket. [...] Te okozod a Nílus áradását az alsó világban, hogy életet adjon a népnek, melyet teremtettél, Te, ura mindennek, ki vajúdtál velük, ura minden földnek, mely érted ragyog, te, Aton, a Felséges. [...] **(Ehnaton: Nap-himnusz)**

31.3. Ehnaton és családja imádkozik Atonhoz

3. Milyen jellegűek voltak Mezopotámia népei, és milyen Egyiptom vallása? Milyen kapcsolat volt az emberek és az istenek között?
4. Mely birodalmak főistenei vannak a „családfán”? Miért hasonló az ábrázolásuk? Miért nem tartoznak egyes istenek a „családba”?
5. Milyen történeti fejlődésre utal az egyiptomi istenek alakja? Milyen feladatuk volt az egyes isteneknek?
6. Miért tartósították az egyiptomiak a holttestet? Milyen túlvilágról szóló elképzelésekre következtetsz a forrásokból?
7. Mi volt Ehnaton vallási újítása?

Egyiptom és Mezopotámia népei **többistenhívők (politeisták)** voltak. Örök és mindenható lényeknek képzeltek isteneiket, akik különböző feladatokat láttak el. A papok áldozatok bemutatásával igyekeztek megnyerni jóindulatukat.

Mezopotámiában eleinte minden város saját hiedelemvilággal rendelkezett, azonban az idők során az istenek és mítoszaik összeolvadtak: a papok **egységes sumér-akkád-babiloni mitológiát** alakítottak ki. A meghódított népek istenei alárendelt szerepbe kerültek, a hódítók főistene lett a legmagasabb rangú. Így váltották egymást **Anu, Enlil és Marduk**. Az asszír korban rövid időre **Assur** foglalta el a főhelyet.

Egyiptom főistene **Ré**, a Nap volt, akit **Amon** és **Aton** néven is tiszteltek. A fáraók a napisten nevében és védelme alatt uralkodtak. A mezopotámiai istenek ember alakúak voltak, Egyiptomban megőrizték az istenek állatalakját vagy természetijelenség-eredetét.

Az egyiptomiak hite szerint az ember a túlvilágon továbbél, a testet ezért meg kellett óvni az enyészettől. Ezt a célt szolgálta a **mumifikálás**, amit a papok végeztek.

A Kr. e. 14. században Ehnaton fáraó vallási reformot kísérelt meg: Aton, a napkorong egyedüli tiszteletét vezette be, de halála után hamarosan visszatértek Amon kultuszához. Az egyistenhit (**monoteizmus**) kísérlete elbukott Egyiptomban.

A ZSIDÓ MONOTEIZMUS

Kr. e. 970–931: Salamon királysága, a Templom építése Jeruzsálemben

Kr. e. 8–7. század: próféták hirdetik Jahve kultuszát, büntetést jövendölnek a zsidó népnek

Kr. e. 586–538: „babiloni fogság”

SZ8. A sötétséget tette rejtekévé maga körül, mint egy sátrat, a sötét vizeket, a gomolygó fellegeket. Az előtte levő fényzőzönből eltörték fellegei jégesővel és tüzes parázzsal. Dörögött az ÚR az égben, mennydörgött a Felséges jégesővel és tüzes parázzsal. (Biblia, Zsol-tárok könyve, 18.)

SZ9. [...] megjelent Abrámnak az ÚR, és ezt mondta neki: Én vagyok a mindenható Isten. Járj énelőttem, és légy feddhetetlen! Megajándékozlak szövetségemmel [...] megsza-porítom utódaidat, népeket támasztok belőled. [...] Te pedig tartsd meg szövetségemet, meg utódaid is nemzedékről nemzedékre! [...] (Biblia, Mózes I. könyv)

SZ10. Ne legyen más istened rajtam kívül! Ne csinálj magadnak semmiféle istenszobrot [...] Ne mondd ki hiába Istenednek, az ÚRnak a nevét [...] Hat napon át dolgozz [...] De a hetedik nap a te Istenednek, az ÚRnak nyugalomnapja. Semmiféle munkát ne végezz azon [...] (Biblia, Mózes II. könyve)

SZ11. [...] ezt mondja a Seregek URa: Mivel nem hallgattatok beszédemre, elhozatom [...] szolgálmat, Nebukadneccart, Babilónia királyát. [...] és ezek a népek Babilónia királyának fognak szolgálni hetven esztendeig. De ha majd eltelik a hetven esztendő, [...] beteljesítem mindazt, amit erről az országról mondtam. [...] Ezt mondta nekem az ÚR, Izráel Istene: Vedd el kezemből ezt a serleget, amelyben a harag bora van, és adj inni belőle minden népnek, amelyhez küldelek. [...] Jeruzsálemnek és Júda városainak, [...] a föld minden országának, [...] ezt mondd nekik: [...] Ki kell innotok! (Biblia, Jeremiás próféta könyve)

SZ12. Mondd meg Izrael fiainak, hogy gyűjtsenek nekem felajánlást minden embertől, akit arra indít a szíve. [...] Készítsenek nekem szentélyt, hogy köztük lakjam. [...] Így szólj Izráel fiaihoz: [...] Földből csinálj nekem oltárt, és azon áldozd égőáldozatotod és békeáldozatotod, juhodat és marhádát. (Biblia, Mózes II. könyve)

SZ13. Kezdetben teremtette Isten a mennyet és a földet. A föld még kietlen és pusztaság volt, a mélység fölött sötétség volt, de Isten Lelke lebegett a vizek fölött. Akkor ezt mondta Isten: Legyen világosság! És lett világosság. [...] És elnevezte Isten a világosságot nappalnak, a sötétséget pedig éjszakának nevezte. Így lett este, és lett reggel: első nap. [...] Akkor ezt mondta Isten: Alkossunk embert a képmásunkra [...] férfivá és nővé teremtette őket. Isten megáldotta őket és ezt mondta nekik Isten: Szaporodjatok, sokasodjatok, töltsétek be és hódítsátok meg a földet [...] Így lett este, és lett reggel: hatodik nap. (Biblia, Mózes I. könyve)

SZ14. [...] visszatérsz a földre, mert abból vétettél. Bizony por vagy, és vissza fogsz tért a porba! (Biblia, Mózes I. könyve)

SZ15. [...] boldogok, akik megőrzik útjaimat! [...] Mert aki engem megtalál, az életet találja meg, [...] De aki vétkezik ellenem, magának árt, gyűlölkömm mind a halált szeretik. (Biblia, Példabeszédek könyve)

32.1. Menóra. Hétágú lámpás volt, amely az égő csipkebokrot, Isten Sínai-hegyi megjelenését szimbolizálta. A jeruzsálemi szentélyben más fény nem világított

8. Figyeld meg, milyen vonásokat vesz fel az Úr! Hogyan változott a zsidóság istenképe? Melyik jellemző alapján nevezhetjük egyistenhívőnek, monoteistának a zsidó vallást?

9. Mi a neve és hogyan ábrázolták a zsidók istenét? Mivel fejezték ki iránta tiszteletüket? Hol volt a kultusz központja?

10. Miből és milyen módon teremtette meg Isten a világot?

11. Kik voltak a próféták, és mi volt a szerepük?

12. Mi történik az emberrel a halál után Mózes szerint? Milyen változást látsz a későbbi írásokban?

Jahve a zsidó törzsek viharistene, idővel a törzsszövetség egyetlen istene lett. Ezt fejezi ki a **szövetségkötés**: a nép ígéretet tett a szabályok betartására, Jahve pedig arra, hogy megóvja őket a bajoktól. A **Kr. e. 8–7. században** léptek fel a **próféták**, akik azt hirdették, hogy az Úr bünteti a népet az elkövetett vétkek miatt. Ez átalakította a zsidóság istenképét: Jahve lett az erkölcs és az igazság meghatározója, a **világmindenség egyetlen istene**, akinek akarata korlátlanul érvényesül. A „babiloni fogság” után a **Kr. e. 6. században** kialakult a **monoteizmus**. Jahve kultuszának kizárólagos helyévé a jeruzsálemi Templomot tették. A tanításokat az új szemléletnek megfelelő **héber Bibliában** (*Ószövetség*) foglalták össze.

A zsidó vallásban fontos szerepe volt az **áldozatok bemutatásának**. A nép a kinyilvánított **törvények** pontos **betartásával** fejezte ki Jahve iránti hűségét. A zsidó vallás **nem ábrázolhatja istent**, csak szimbólumokban jelenítheti meg. Így alakult ki a cselekedeteiben jelen lévő isten képzete. **Jahve** a semmiből és **szóval**, a dolgok megnevezésével **teremt**. A korai időkből nem őrződött meg túlvilágról szóló elképzelés. A legkésőbb keletkezett könyvek azonban már megfogalmazzák a **feltámadás** gondolatát: ez az erkölcsösek, **igazak jutalma**.

PERZSA VALLÁS

SZ16.

3. Úgy volt az kezdetben, mondom,
a világteremtéskor,
hogyan az álmodozó szellemi seregből
csak kivált a szembe álló
jónak és a rossznak
kettős világrendje,
s külön gondolat, szó és tettekké lőnek.

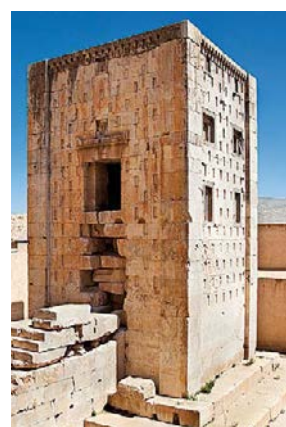
4. És ím kibontakozik előttünk:
a jónak és rossznak
küzdelmes küzdelme.
Mert amit épít az egyik,
erős kézzel a másik azt összerombolja.

6. Mindenhol küzdelem van,
el, az egek és földek
messzi határáig.
Jaj nektek, ha e küzdelemben
ingatagok vagytok!

A gonoszság az nagy-nagy hatalom,
s ha magához ragad,
rontó viharában elvesz számotokra
minden tanítást
és a szenvedés terhe nehezül reátok. [...]

10. S most óh én, Zarathustra
szólok: «Te egyedül való,
mindeneket te magadból
kormányzó Isten!
Add, hogy viruljon' ez a föld
kacagó örömmel,
és add, hogy hála telt szívvel
örülni tudjunk annak! [...]
(Zarathustra: Aveszta*)

*Aveszta: a perzsa vallás szent könyve,
(Tudás Könyve) szerzője a vallásalapító
Zarathusztra volt

33.1. Iráni tűztemplom tornya

A templomokban örökké égő tűz: a tisztaság jelképe. A tűzben Ahura Mazda, a láthatatlan teremtő jó isten szimbólumát látták.

13. Ki volt a perzsa vallásalapító? Ki a vallás főistene? Milyen erők harcolnak egymással? Milyen döntési lehetősége van az embernek?
14. Miért kaphat fontos szerepet a sötétség elleni harcban a tűz?
15. Miért nevezhetjük a perzsa vallást dualista (két központú) vallásnak? Miben különbözik a politeista vallásoktól? Miben hasonlít a monoteizmusra?

A perzsa vallás **alapítója, Zarathusztra** Kr. e. 600 körül **Ahura Mazdától**, az egyetlen istentől kapott kinyilatkoztatást. Az **Aveszta foglalja össze** a vallás alaptételeit: központjában a **világot teremtő jó és a világ lerombolására törekvő gonosz állandó harca áll. Az embernek magának kell eldöntenie, hogy kinek az oldalára áll** ebben a harcban. Ha a jót választja, akkor halála után Ahura Mazda birodalma várja, ha a gonoszt, akkor sorsa a kárhozatal lesz. Mivel tanai szerint egyetlen teremtő isten létezik, egyesek monoteista vallásként értelmezik, mások az egymással küzdő két erő alapján dualista vallásnak tekintik.

1.6.1.–1.6.2.

ÖSSZEGZÉS

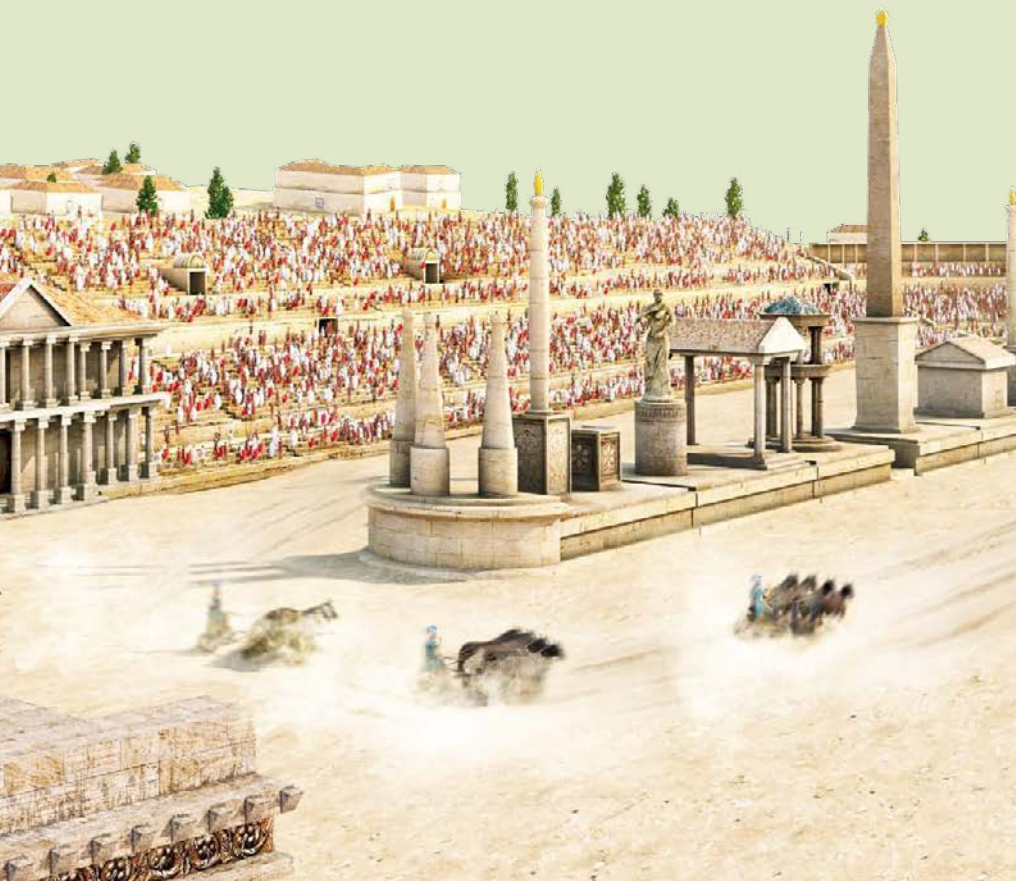
- A mezopotámiai és az egyiptomi vallások népekhez, államokhoz kapcsolódtak. Politeista, azaz többistenhívő vallások voltak.
- A zsidóság monoteista, azaz egyistenhívő vallást alakított ki története során. Istenük láthatatlan és mindenható. Ábrázolása tilos. A zsidó vallás tanításait a héber *Biblia* foglalja össze.
- A perzsák vallása a jó és a rossz küzdelmét állítja a középpontba, ezért dualista jellegűnek tekintik.

III. fejezet

AZ ÓKORI RÓMA

- Róma a királyság és a köztársaság korában
- A hódító háborúk
- A köztársaság válsága és a reformkísérletek
- A polgárháború és Iulius Caesar egyeduralma
- Augustus principátusa
- Az isteni Augustus viselt dolgai (Forráselemzés)
- A császárkor: principátus, dominátus
- A keresztény vallás tanításai
- A kereszténység története az ókorban
- Népvándorlás. A Nyugatrómai Birodalom bukása

1. RÓMA A KIRÁLYSÁG ÉS A KÖZTÁRSASÁG KORÁBAN

1. Ki alapította Rómát?

2. Hol találkoztál már a köztársasági államformával? Milyen fajtáit ismered?

RÓMA ALAPÍTÁSA ÉS A KIRÁLYOK KORA

Kr. e. 1000 k.: italicus* törzsek bevándorlása

Kr. e. 753: Róma alapításának hagyományos éve

Kr. e. 753-tól: latin királyok uralkodása

Kr. e. 616-tól: etruszk királyok uralkodása

Kr. e. 510: Tarquinius Superbus [tárkvínusz szuperbusz] király elűzése

*italicusok: latinok, samnisok, sabinok, sabellek stb.

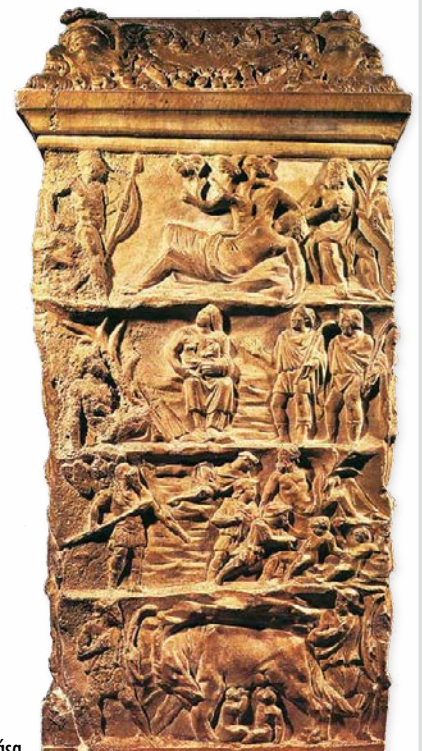
78.1. Aeneas feltételezett útja Trójából Itáliába

SZI. [...] Trója eleste után [...] Aeneas [...] hazát keresve Szicíliába vetődött, majd innen továbbhajózva Laurentum földjét foglalta el. [...] Latinus király és az aborigo nép, a terület akkori urai, fegyvert fogván, összesereglettek [...], hogy a jövevények támadását visszaverjék. [...] Latinus az állami szövetséget családi szerződéssel kötötte össze, feleségül adván leányát Aeneashoz. [...] Aeneas [...] latinnak nevezte el mindkét népet, [...] Ascanius, [...] mivel Lavinium túlnépesedett, [...] az Albanus hegyen új várost alapított, melynek [...] az Alba Longa nevet adta. [...]

[...] bátyját elűzván, Amulius került a trónra. [...] bátyja [...] leányát, Rhea Silviát a [...] Vesta papnőjévé avatta, s ekképpen az örökös szüzességi fogadalom révén elvette tőle a gyermekszülésnek még a reményét is. [...] Erőszak áldozatául esve, ikerfiakat szült a Vesta-szűz, és [...] a gyermekek kétséges származását Marsra fogta. [...] Amulius a papnőt [...] bebörtönöztette és megparancsolta, hogy a fiúcskákat a folyóba vessék. [...] a környező hegyekből [...] oda vetődött egy szomjas nőstény farkas; és lehajolva, szelíden említi nyújtotta nekik, majd gyöngéden nyaldosni kezdte a fiúcskákat; így talált rájuk a királyi nyáj pásztora [...]. [...] Romulus [romulusz] és Remus [rémusz] lelkében kívánság ébred, hogy a környéken, ahol kitették és fölnevelték őket, várost alapíthassanak. [...] Romulus [...] egymaga kapta kézbe a hatalmat; a várost megalapítása után alapítójáról nevezték el. Romulus először a Palatinust, neveltetése helyét erősíti meg.

[...] Az idő tájt szélében-hosszában Numa Pompilius igazságosságáról és jámborságáról beszéltek. Életének fő műve [...] uralkodásának egész ideje alatt a béke és az ország megvédése volt. Aztán a nép királlyá kiáltotta ki Tullus Hostiliust. [...] A véletlen úgy hozta, hogy római parasztok Alba mezőiről, albaiak pedig római földekről kölcsönösen zsákmányt hajtottak el egymástól. [...] E háború kimenetele mégsem volt túlságosan fenyegető, minthogy nyílt ütközet nem folyt, s csak egyik város házai pusztultak el, a két nép pedig egyesült. [...] lovasokat menesztettek Albába, hogy a lakosságot Rómába költöztessék. Tullus halála után, [...] a nép Ancus Marciust választotta meg királynak; az Atyák jóváhagyták a választást. [...]

Tarquinius [Priscus] [...] volt az első, aki mindenáron királyságra pályázott. [...] Arra készült, hogy a várost, amely részben még nem volt megerődítve, kőfallal veszi körül [...], majd a Forum körül elterülő, mélyebb helyeket [...] mivel a síkságról nehezen folyt le a víz, a Tiberisbe vezető csatornákkal csapolta le, továbbá lerakta az alapjait a capitoliumi Juppiter-templomnak. [...] Servius Tullius [szerviusz tulliusz] [...] bevezette [...] a censust, [...] amelynek révén az állami kötelezettségeket [...] nem személyenként osztották szét, [...] hanem az illető vagyoni helyzetének megfelelően; a census alapján osztályokat és centuriákat szervezett. [...] Ezután kezdte meg uralkodását Tarquinius, akire a Superbus melléknevét ragasztották rá, [...] megölette a legelőkelőbb patriciusokat, akikről úgy vélte, hogy Servius oldalán állottak. [...] a nép azonban mégsem zúgolódtott annyira, amiért tulajdon kezével kellett templomot építenie, mint később, ha egyéb, nem oly látványos, de annál fáradtságosabb munkákhoz vezényelték ki, így: a Circus padsorainak alapozásához, vagy a Cloaca Maxima, a föld alatt ásandó csatornahálózatához. [...]

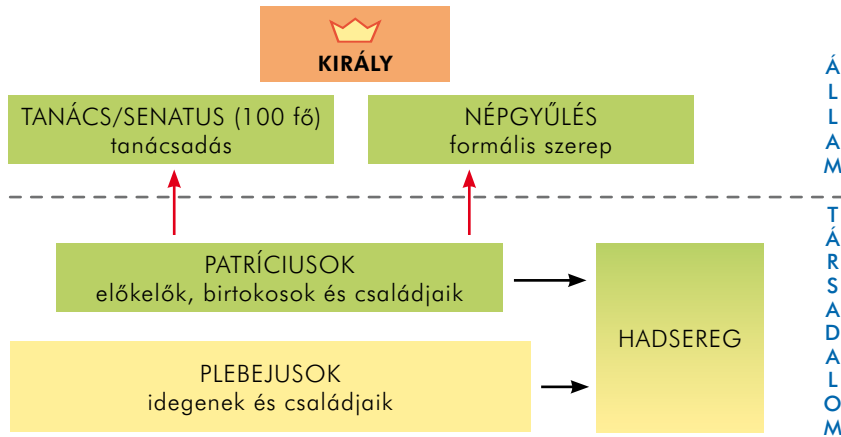

78.2. Romulus és Remus ábrázolása

Brutus [brútusz] [...] így beszélt: „[...] esküszöm, s titeket hívlak tanúságul, ó, istenek, hogy L. Tarquinius Superbust, bűnös feleségével és valamennyi utódával együtt tűzzel-vérrel és teljes erőmből elüldözöm, és nem tűröm, hogy akár ez a család, akár más Rómában királyként uralkodjék.” [...]

A királyi uralom korszaka Róma alapításától a város fölszabadításáig, kétszáznegyvennégy esztendeig tartott. Majd a Servius Tullius-féle szabályzat szerint a városi praefectus rendeletéből összehívott comitia centuriata két consuls választott. (Livius: A római nép története a város alapításától)

RÓMA A KIRÁLYSÁG KORÁBAN

CLASSIS (osztály)	CENTURIA (század)
I	18 80
II	20
III	20
IV	20
V	30
+	5
összesen:	193

79.1. A római katonai szervezet a Kr. e. 6. században

SZ2. Romulus a városalapítók ősi szokása szerint maga köré gyűjtötte a homályos származású és alacsony sorból való emberek tömegét [plebejusok], [...] alkotmányt szerkesztett nekik. Száz senatort jelölt ki, [...] e tisztségüknél fogva Atyáknak nevezte őket, ivadékaikat pedig patríciusoknak. [...] Azokból, akiknek a vagyona százezer asra* vagy annál is többre rúgott, nyolcvan centuriát szerveztek, [...] együttesen első osztály volt a nevük. [...] A második osztály [...] birtokosaiból [...] húsz centuriát írtak össze [...] A harmadik osztály számára [...] ugyanannyi volt itt is a centuriák száma. [...] A negyedik osztály tagjainak vagyona huszonötezer as, a centuriák száma ugyanannyi, mint az előző osztályban. [...] Az ötödik osztály létszáma nagyobb a többinél; harminc centuriát szerveznek belőlük. [...] A lakosság hátralevő része ennél is kevesebb vagyonnal rendelkezett; ezekből egy centuriát alakítottak, és fölmentették őket a katonai szolgálat alól. [...] Servius [...] az állam előkelőiből tizenkét lovas centuriát sorozott be; ezenkívül a Romulus alakította három lovas centuria helyett még hatot szervezett, [...] úgy tetszett, mintha senkit sem zártak volna ki a szavazásból, és a hatalom mégis teljesen az állam előkelőségeinek kezében futott össze. [...] Servius a kerületek és a már betelepített dombok figyelembevételével négyfelé osztotta a várost, s az egyes részeket [...] tribusoknak nevezte. (Livius: A római nép története a városalapításától)

*as: kis értékű római pénz

3. Kit tartottak a latinok ősüknek? Milyen városok alapítását köti a hagyomány a latinokhoz?
4. Mikor volt a királyság kora Rómában? Hány királya volt a városnak? Ki volt az első és ki az utolsó uralkodó?
5. Milyen változásokat hozott Tarquinius Priscus uralma, és milyeneket Servius Tulliusé?
6. Ki szabályozta Róma társadalmi és politikai berendezkedését először? Ki adta ki a második alkotmányt?
7. Milyen társadalmi csoportok és politikai intézmények alakultak ki?
8. Mi volt a társadalmi beosztás alapja? Milyen társadalmi csoportokra osztották a lakosokat?
9. Kik vehettek részt a népgyűlésen? Kiknek a kezében volt a politikai hatalom?

A hagyomány szerint Rómában a királyságot Kr. e. 753-ban Romulus alapította. A Kr. e. 7. század végén az etruszok hódították meg a várost. Az ekkor hatalomra kerülő Tarquinius Priscus kőfalakat emeltetett, lecsapoltatta a mocsarakat, vízvezetéket és csatornát építtetett. A következő király, Servius Tullius a politikai jogok gyakorlását vagyonhoz kötötte. Az utolsó uralkodó, Tarquinius Superbus további építkezésekkel gazdagította a várost (pl. Cloaca Maxima). Uralmát Kr. e. 510-ben a Brutus vezette felkelés döntötte meg. Ezzel véget ért a királyság kora Rómában.

A római társadalmat az alapítók leszármazottai, a patríciusok, valamint a betelepült idegenek, a plebejusok alkották. A hatalmat birtokló királyok mellett álló senatusnak csak tanácsadó szerepe volt. A Kr. e. 6. századi új alkotmányt a hagyomány Servius Tullius nevéhez kötötte. A classisokba (vagyon csoportokba) sorolt lakosság leggazdagabb részének volt döntő szava a népgyűlésben.

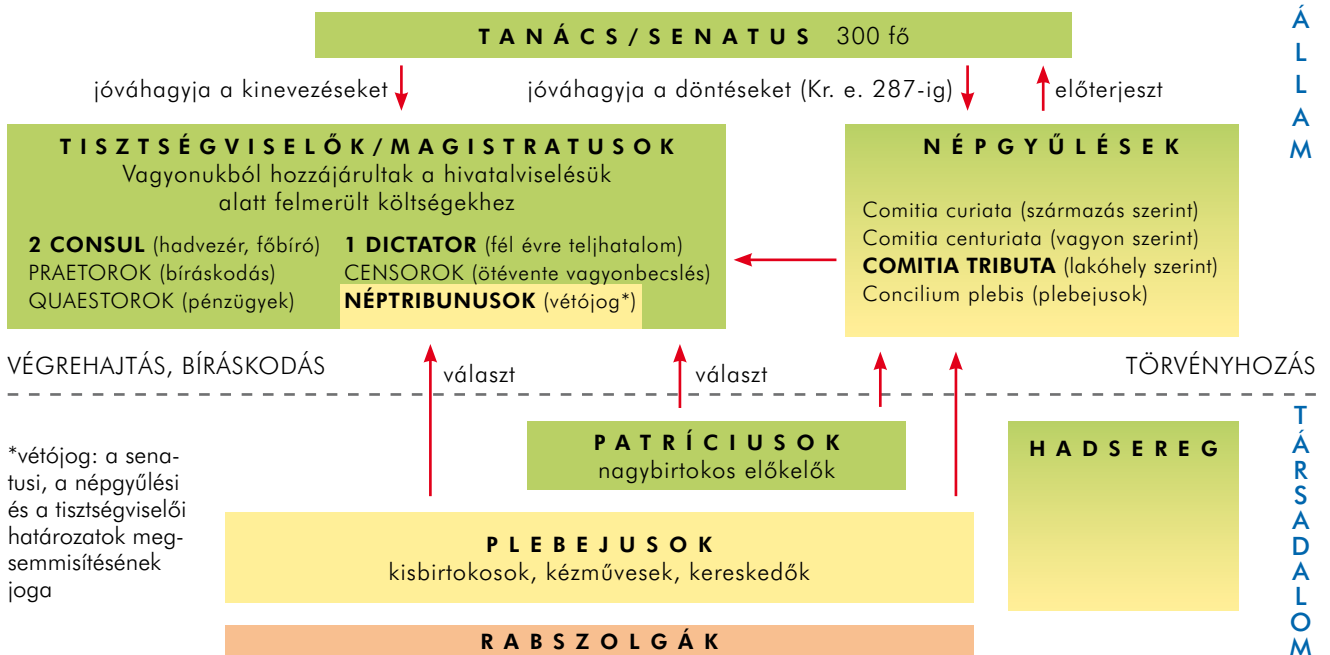
Kr. e. 753

patrícius
plebejus

A KÖZTÁRSASÁG KORI POLITIKAI BERENDEZKEDÉS

SZ3. [...] Romulus uralkodása alatt [...] Consulok sem voltak: a királyok kiűzetése után választották meg őket; nem tudunk dictatori hatalomról, de még a nevéről sem! [...] Néptribunusok, aedilisek, quaestorok – ki hallott valaha róluk: elhatározták, hogy kellenek. [...] [a] comitia centuriata két consult választott. [...] a consuli hatalmat egy-egy évre korlátozták. [...] A királyok valamennyi joga [...] az első consulokra szállt. [...] Majd, hogy a senatus ereje számbelileg is gyarapodjék, a [...] patríciusok számát [...] háromszázra egészítette ki. [...] A censori hivatal azért alakult meg, mert sok-sok éve nem tartottak vagyonbecslést, [...] a hatalmi jogkörök ne tartsanak sokáig [...] A többi hivatal időtartama egy-egy év, a censoroké azonban öt esztendő. [...] Azt javasolja, másfél esztendőnél ne legyen hosszabb a censori tisztség tartama. [...] Consuli tisztséget viselt férfiak jöhettek csak szóba: ezt mondta ki a dictator választásáról szóló törvény. [...] (Livius: A római nép története a városalapítástól)

RÓMA A KÖZTÁRSASÁG KORÁBAN

10. Milyen társadalmi csoportok voltak Rómában? Melyekből kerültek ki a főbb tisztviselők? Mennyi időre szolt a megbízatásuk?
11. Melyik testület kezében volt a legfőbb politikai hatalom? Milyen testületek gyakorolták a törvényhozó hatalmat? A plebejusok számára mi biztosított lehetőséget a politizálásra?

Kr. e. 510 consul Tarquinius Superbus elűzése után **Kr. e. 510-ben arisztokratikus köztársaság** alakult ki Rómában. A politikai hatalom a patríciusok kezében összpontosult, amit a többnyire egy évre választott hivatalnokokon keresztül gyakoroltak. **A legfőbb hivatalnokok a consulok** voltak. **A bírói feladatokat a praetorok** látták el, a **pénzügyekért a quaestorok** feleltek, a **vagyonbecslést a censorok** végezték. **Rendkívüli külső veszély esetén dictatort** választottak, maximum fél évre. **A plebejusok érdekeit** a szintén egy évre választott **néptribunusok képviselték**, akik **vétőjogukkal** élve leszavazhatták a törvényjavaslatokat. A törvényhozó szerepet a **népgyűlések** gyakorolták. A köztársaság korában a lakóhely szerint összeülő népgyűlés (comitia tributa) volt a legjelentősebb, de **határozatai Kr. e. 287-ig csak a senatus jóváhagyásával válhattak törvényé**. A 300 fős senatus irányította az államot, hagyta jóvá a hivatalnokok kinevezését.

dictator

néptribunus

senatus

PATRÍCIUS–PLEBEJUS KÜZDELEM A JOGEGYENLŐSÉGÉRT

SZ4. (Kr. e. 494) [...] a nép kivonult a Mons Sacerre [Szent Hegy] [...] Ezután tárgyalni kezdtek a megbékélésről, és elfogadták a föltételeket, hogy a népnek legyenek meg a maga sérthetetlen tisztviselői, akik segítségére lehetnek a consulokkal szemben, és ezt a tisztséget patrícius be ne tölthesse. [...] Némely történetíró szerint csupán két néptribunus választottak a Mons Sacerren, és ott is hozták meg a sérthetlenségi törvényt. [...] bizottságot küldtek ki Athénba, [...] meghagyván nekik, hogy másolják le Solon híres törvényeit, és tanulmányozzák más görög városállamok intézményeit, szokásait,

törvénykezését. Róma alapítása után a háromszázkettedik esztendőben [...] a törvények megszerkesztésének szentelték munkájukat; az emberek nagy várakozással tekintettek a tíz törvénytábla bemutatása elé. [...] Nemsokára arról kezdtek beszélni, hogy hiányzik két tábla, pedig csak azzal együtt lenne teljes a római jog gyűjteménye. [...]

(Kr. e. 445) Az év elején [...] C. Canuleius néptribunus törvényjavaslatot terjesztett elő a patríciusi és plebeiusi rend egymás közötti házasságáról. [...]

(Kr. e. 367) C. Licinius [licínusz] és L. Sextius [szeksztiusz] csupa olyan törvényt terjesztett elő, amely az atyák hatalmát megnyirbálja, és a nép érdekeit szolgálja. [...] a földbirtok nagyságának korlátozásáról; ez megtiltja, hogy bárkinek is ötszáz iugerumnál nagyobb földje legyen [...] az egyik consul mindig a népből kerüljön ki. [...] megtartották a consuls választó gyűlést, ahol első ízben választottak consullá egy plebeiust [...].

(Kr. e. 366) Ezt az esztendőt nevezetessé teszi majd egy nem patrícius consul, nevezetessé két új tisztség: a praetori és a curulis aedilisi. A patríciusok e hivatalokat sajátították ki maguknak cserében a népnek átengedett egyik consulságért.

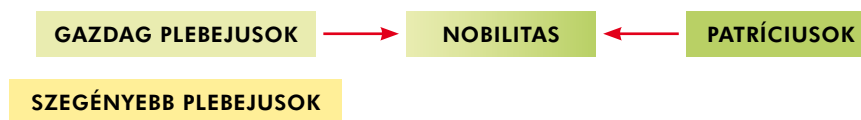
(Kr. e. 339) az egyik censort is mindig a népből kell választani. [...]

(Kr. e. 337) Ebben az évben választottak először plebeius praetort. [...]

(Kr. e. 326) a római plebeiusok életében a szabadságnak szinte új korszaka köszöntött be: megszüntették az adósok rabszolgává tételét.

(Kr. e. 300) [...] az eddigi négy jóspap és négy főpap [pontifex maximus] mellé [...] válasszanak még négy jóspapot és öt főpapot s valamennyit a népből. [...] (Liviusz: A római nép története a város alapításától)

A NOBILITAS KIALAKULÁSA

12. Kik tölthették be a hivatalokat a köztársaság kialakulásakor? Melyik társadalmi csoport kezében volt az állam irányítása?
13. Milyen körülmények között került sor a plebejusok érdekeit képviselő hivatalnokok megválasztására? Milyen jogot ruháztak rájuk?
14. Milyen hivatalok nyíltak meg a plebejusok előtt?
15. Milyen további intézkedések védték a plebejusokat (igazságszolgáltatás, gazdaság)?
16. Milyen intézkedéssel csökkent a senatus hatásköre?
17. Milyen társadalmi változás történt a politikai küzdelem eredményeként?

A Kr. e. 5. században a politikai jogokkal nem rendelkező plebejusok harcot indítottak, hogy a patríciusokkal azonos jogokkal rendelkezzenek. Kr. e. 494-ben elérték, hogy néptribunusokat választhassanak, akik felléphetek védelmükben, majd **lehetővé vált a patrícius–plebejus házasságkötés**. A Kr. e. 4. század során **a hivatalok** (consul, praetor, quaestor, censor, pontifex maximus) **megnyíltak a plebejusok előtt**. Kr. e. 451-ben írásba foglalták a törvényeket, majd eltörölték az adórszolgálatot. **Kr. e. 367-ben** a vagyoni különbségek csökkentése érdekében elfogadták Licinius és Sextius törvényjavaslatát. Ennek értelmében **egy római polgár az állami földekből maximum 500 iugerumot (230 hold) bérelhetett**. A Kr. e. 3. század elejére **a gazdagabb plebejusok és patríciusok egyenjogúvá váltak**. Ők alkották az államot irányító réteget, a **nobilitast**.

31.

ÖSSZEGZÉS

- Róma első történelmi korszaka a királyság kora. Az utolsó három király etruszk származású volt.
- Az arisztokratikus köztársaság Kr. e. 510–27-ig tartott.
- A végrehajtó hatalmat betöltő hivatalnokokat a consulok irányították. A törvényhozó hatalom a népgyűlések kezében volt. A legfőbb hatalmat a 300 fős senatus gyakorolta. A plebejusok érdekeit a néptribunusok képviselték.
- A Kr. e. 5–3. században a hivatalok megnyíltak a plebejusok előtt, eltörölték az adórszolgálatot, korlátozták a földbérletet.
- A gazdag plebejusok és patríciusok alkották a nobilitast.

V. fejezet

MAGYAROK A 15. SZÁZADIG

- A magyarok vándorlása
- A honfoglalás és a kalandozó magyarok
- Géza és Szent István
- Szent László és Könyves Kálmán
- Az Aranybulla kiadása
- Az Aranybulla (Forráselemzés)
- A tatárjárás. Az utolsó Árpádok
- Az Anjou-kor
- Luxemburgi Zsigmond uralkodása
- A magyar városfejlődés korai szakasza
- A Hunyadiak kora
- Gazdaság és társadalom a 11–15. században

4. SZENT LÁSZLÓ ÉS KÖNYVES KÁLMÁN (E.3.3)

1. Milyen legendák, mondák kapcsolódnak Szent László királyhoz? Miért kapta a „Könyves” jelzőt Kálmán?
2. Foglald össze a 11. század eseményeit! A királyság stabilitását tartsd szem előtt!

I. (SZENT) LÁSZLÓ URALKODÁSA (1077–1095)

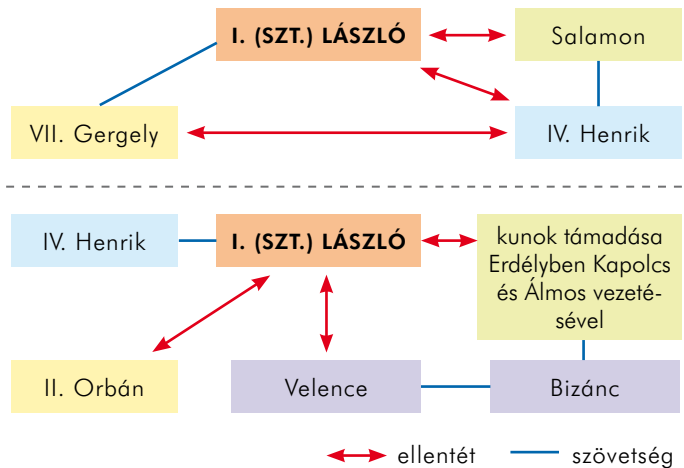
202.1. Szent László-herma

A Szent László-herma ereklyetartó, a gótikus ötvösművészet alkotása.

1075: Zvonimir horvát király koronát kapott VII. Gergelytől.

1091: László elfoglalta Horvátországot, élére Álmost állította, aki megtagadta a pápai hűbért. Zágrábban püspökséget alapított.

SZENT LÁSZLÓ KÜLPOLITIKÁJA

202.2. Szent István (1083)

202.3. Szent Imre (1083)

202.4. Szent Gellért (1083)

202.5. Szent László megkoronázása

SZ1. [...] felséged teljes szeretettel és szíve szerint kész Szent Péternek szolgálni és nekünk engedelmessé válni, ahogyan azt az egyházi hatalom megköveteli, és ahogyan az a szerető fiúhoz illik. [...] téged méltán kell más királyoknál jobban, különlegesebben szeretnünk. (VII. Gergely levele Lászlóhoz, 1079)

SZ2. [...] A Duna ugyan mindig meg-megáradt, arról a kőről azonban, amelyen Szent Gellért fejét összetörték, hét évig nem tudta a vért lemosni, míg végül a papok a véres követ elvitték. (Szent Gellért nagyobbik legendája)

3. Jellemezd László külpolitikáját! Kik voltak a szövetségesei és kikkel volt ellenséges a viszonya? Hogyan és miért változott meg a pápához, ill. a császárhoz fűződő viszonya?
4. Mely hatalmakat sértette Horvátország magyar meghódítása?
5. Milyen utalást találsz a legendában, melyek előrejelzik Gellért későbbi szentté avatását?
6. Mikor és milyen céllal avattatta szentté Istvánt, Imrét és Gellértet I. (Szent) László?

I. (Szent) László (1077–1095)

I. (Szent) László (1077–1095) az investitúraharc idején **pápapárti külpolitikát** folytatott, mert Salamont IV. Henrik német–római császár támogatta. VII. Gergely elismerte Lászlót törvényes uralkodóként, és hozzájárult **1083-ban Gellért, István és Imre szentté avatásához**. Ez erősítette a kereszténységet és növelte az ország európai tekintélyét. A Salamonnal folytatott küzdelem hosszú ideig tartott, de végül László győzelmével zárult. A császár sorsára hagyta szövetségését, és lemondott arról, hogy beavatkozzon a magyar belügyekbe.

A horvát király halála lehetővé tette **1091-ben Horvátország** elfoglalását, melynek élére unokaöccse, Álmos került. Ez a **pápával szakításhoz, a császárral szövetséghez** vezetett. László nem tudta megszerezni Dalmáciát, mert Erdélyt **kun támadás** érte, melyet a király sikerrel vert vissza.

Erdély

SZ3.

13. A szökött dolgok összegyűjtője, [...] az illető megyének a várába gyűjtse össze, [...] s ott, ami jószágot csak összegyűjtenek, Szent Mihály napjáig őrizzék; a szökött emberek, [...] kétharmad részét adják a király poroszlójának, egyharmadát az ispánnak, [...] a püspök küldötte tizedrészt kapjon. [...]

29. Ha valaki szökött rabszolgáját, vagy bármely elveszett dolgát akarja megkeresni, senki se akadályozza őt ebben. (I. László III. dekrétumának tartott törvény)

SZ4.

1. [...] ha főembereknek bármilyen rokonát lopás bűnében találják az egy tyúk értékén túl, semmiképpen se rejthesse el vagy védhesse meg őt közülük senki. [...]

4. [...] Ha ezután valakit az egész falu tolvajnak kiált, istenítélettel vizsgálják meg.

5. [...] Ha ispánjuk ösztönzésére a vitézek akadályozzák meg a nyomozást, értük az ötvenöt penzát az ispán fizesse meg, és ezután [az ispánt] vizsgálják meg istenítélettel.

6. [...] Ha a bíró a rabszolga orrát nem vágja le, vagy a szabadot nem akasztja fel, vesszen el mindene, fiain vagy lányain kívül, s magát a bírót adják el. Ha pedig ártatlant akaszt fel, száztíz penzát fizessen, és a felakasztott személy minden vagyonát adja vissza. [...]

12. [...] Ha valamely szabadot vagy rabszolgát lopáson érnek, akasszák fel. Ha pedig (a tolvaj) hogy megmeneküljön az akasztófától, a templomba menekül, kihozván őt a templomból, vakítsák meg.

13. [...] Ha egyházi rendű személy libát vagy tyúkot, gyümölcsöt vagy ehhez hasonlót lop, csupán a mester fenyítse meg vesszőzéssel, de amit lopott, adja vissza; ha ezeknél nagyobb dolgot lop, püspöke fokozza le, és a világi bíróságtól nyerjen büntetést.

14. [...] Ha valamely szabad tíz dénár értékűt lop, akasszák fel; ha tíz dénárnál kisebb értékűt lop, a lopott értéket tizenkétszeresen adja vissza, és egy ökröt fizessen. (I. László II. törvénykönyve, 1077 körül)

SZ5.

1. [...] Megparancsoljuk, hogy az olyan áldozó- és szerpapokat, akik másodszor nősültek, [...] el kell választani (feleségüktől), és vezeklés tartása után rendjükhöz térjenek vissza. [...]

3. [...] Azoknak a papoknak pedig, kik első és törvényes házasságban élnek, a béke megóvása és a szentlélek egysége miatt, ideiglenes engedélyt adunk, amíg nekünk ebben az ügyben az apostoli szentatya tanácsot fog adni. [...]

11. [...] Ha valaki vasárnapokon vagy a nagyobb ünnepeken nem megy az ő kerületének egyházába, verésekkel javítják meg. [...]

15. [...] Ha valaki vasárnapokon vagy nagyobb ünnepeken, az egyházat elhanyagolva, vásárra megy, lovát veszítse. [...]

22. [...] Akik pogány szokás szerint kutak mellett áldoznak, vagy fákhoz, forrásokhoz és kövekhez ajándékokat visznek, bűnükért egy ökrrel fizessenek. (I. László I. törvénykönyve, 1092 körül)

7. Milyen társadalmi változásra utalt a „szökött emberek” kifejezés? Mi lehetett az oka az elvándorlásnak?

8. Melyik volt a leggyakoribb büntetés? Miért?

9. A társadalom mely rétegeit említi a forrás?

10. Sorold fel azokat a tisztviselőket, akiknek szerepük volt az igazságszolgáltatásban!

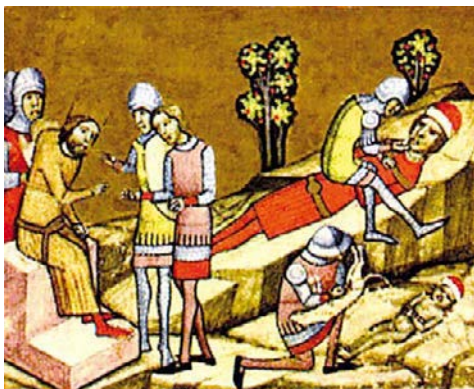
11. Hogyan bizonyították valaki bűnösségét vagy ártatlanságát?

12. Hogyan rendelkezett a törvény a cölibátusról? Milyen rendelkezések erősítették a keresztény hitéletet?

13. Milyen céljuk volt László törvényeinek?

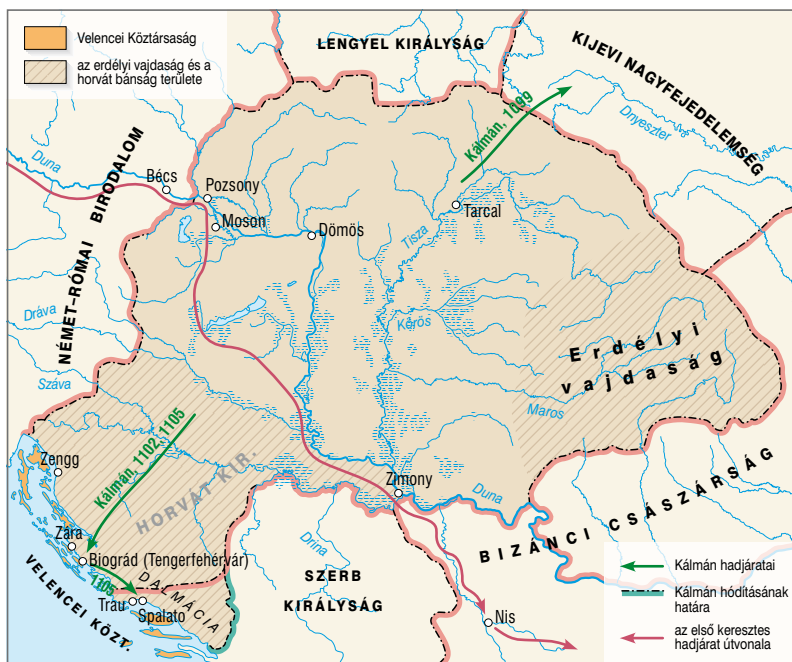
I. László a törvények erejével **megszilárdította** a század első felében megbomlott **rendet**. Az ország peremvidékei felé vándorló szabadok menekülni akartak az anyagi és személyi függőségtől. A törvények **gátat szabtak a kóborlásnak** és biztosították a **magántulajdon tiszteletét**. A tolvajokra alacsony értékhatár felett orrlevágás, megvakíttatás, akasztás várt. A szigorú törvények a társadalom valamennyi rétegét érintették. A bizonyítási eljárás az istenítélet volt. A bírók, az ispánok és várjobbágyok is szerepet kaptak az igazságszolgáltatásban.

A **keresztény hitélet erősítését** szolgálta a pogány szokások büntetése. Szabályozta a kötelező templomba járást, tiltotta az egyházi ünnepek alatti vadászatot és vásártartást.

204.1. Álmos és Béla herceg megvakítása (1115)

SZ6. László Álmost szánta utódjának, mégis a hagyomány szerint papnak nevelt Kálmán került a trónra. Álmos többször lázadt fel Kálmán ellen, mert nem érte be a hercegséggel. Bár Kálmán többször megbocsátott neki, végül mégis megvakíttatta fiával együtt, és megszüntette a hercegség intézményét.

204.2. A Magyar Királyság Könyves Kálmán idején

SZ7. [...] A magyarok Könyves Kálmán néven nevezik, mert könnyei voltak, ezekből végezte a kánoni órákat, mint egy püspök. Magyarországhoz csatolta Dalmátországot, [...] Nagy pénzen velencei gályákat és hajókat fogadott, és bérelt, nagyszámú sereget küldött Apuliába, a sereg kifosztotta Apuliát, három hónapig maradtak ott, megvítették Monopoli és Brindisi városokat, és visszahagyták Velencének, hogy tartsa Kálmán király javára, maga a sereg ezután visszatért Magyarországra. A császár azután pisai gályákat küldött, kiűzték a velenceieket, és visszavették a városokat. (*Képes Krónika*)

SZ8. Nem kis örömmel örvendeztünk, hallva, hogy nagyságod a mindenható Isten rendeléséből Magyarország kormányára emelkedett. [...] E sátáni üldöztetés viharai között országod már régen elszakadt az Apostoli Szék iránti engedelmességtől, és a hamisság fejedelmének meghódolván a széles úton tévelygett. (*II. Orbán pápa levele Kálmánhoz, 1096*)

14. Kinek a pártjára állt Kálmán az investitúraharcban? Kik voltak a „hamisság fejedelmek”?

15. Miért vakította meg Kálmán Álmost és Bélát?

16. A térképről milyen belpolitikai, igazgatási változás olvasható le?

17. Mik voltak Kálmán külpolitikai törekvései? Milyen viszonyban volt a szomszédos államokkal?

18. Mikor, milyen területtel növelte királyságát?

Könyves Kálmán
1095–1116

vajda
Horvátország
Dalmácia

54. ImozonWeb

Könyves Kálmán (1095–1116) uralkodásának kezdetét az **Álmos**sal való viszály nehezítette. I. László Álmost szánta utódjának, végül mégis az eredetileg papnak nevelt Kálmán került a trónra. Kettejük küzdelmében külső erők is szerepet játszottak: Álmos a császár támogatását élvezte, **Kálmán a pápa híve** volt. Álmos látszólag elfogadta Kálmán királyságát, és a horvát trónról is lemondott a magyarországi hercegségért cserébe. Később azonban többször föllázadt testvére ellen. A király ezért megfosztotta őt a területétől; fiával, Bélával együtt megvakíttatta, és a **hercegség intézményét is megszüntette**. A távolabb eső ország-részek élére ezután a királyi rokonok helyett tisztségviselők kerültek: Erdélyben a királyi megbízottat **vajdának** nevezték, Horvátországban bánnak.

Az **első keresztes hadserege átvonult Magyarországon**. Az uralkodó feladata volt az út biztosítása és rend fenntartása. Horvátország és Dalmácia kérdésében összeütközésbe került Velencével és Bizánccal. 1102-ben horvát királlyá koronáztatta magát, így perszonálunió jött létre a két ország között. **1105-ben foglalta el a tengeremelléki dalmát városokat** (Zára, Trau, Spalato) és szigeteket, majd **felvette a Horvátország és Dalmácia királya címet**. A meghódított területet a bán irányítására bízta.

SZ9.

54. [...] Ha valaki négylábú állatot vagy ennek megfelelő értékű dolgot, avagy húsz dénár értékű ruhát lopott, mint tolvajt ítéljék el.

42. [...] Ha valaki a király engedélye nélkül valami kóbor személyt tart magánál, ötvenöt penzát fizessen.

20. [...] Minden olyan birtok, melyet Szent István adományozott, illessen meg minden, természetes leszármazás szerinti utódot, vagy örököst. Az olyan birtok azonban, amelyet más királyok adtak, (csak) apáról fiúra szálljon, s ha ilyenek (ti. fiúörökösök) nincsenek, örököljön a fiútestvér, s ennek halála után fiait se zárják ki az örökségből. Ha pedig az illetőnek fiútestvére nincsen, az örökséget a király részére vegyék át.

16. [...] Hasonlóképpen elhatároztuk, hogy – ámbár a kolostoroknak vagy az egyházaknak adott halastavakat vissza kell adni – a barátok mindennapi használatára szükségeseket meg kell hagyni, és csupán a feleslegeseket szabad elvenni.

40. [...] Azok az ispánok, akiknek saját falvaikban olyan szabad embereik vannak, akiktől lovakat kaphatnak és száz penzát tudnak összegyűjteni, ebből a jövedelemből egy páncélos katonát adjanak a királynak. Ha pedig negyven penzát (tudnak összegyűjteni), egy páncél nélküli katonát adjanak; ha ennél kevesebbet (kapnak), ezt saját használatukra tartsák meg.

48. [...] Az izmaeliták* közül senki se merje leányát a saját népéből valóhoz adni férjhez, hanem csak a mi népünkhöz valóhoz.

73. [...] A keresztények temetkezési helyei csak a templomok körüli térségben lehessenek.

75. [...] Akinek pedig közülük szántóföldje van, ezt (csakis) pogány rabszolgákkal műveltesse. Birtokaik ugyan lehessenek a zsidóknak, akiknek módjuk van ilyent vásárolni, de őket másutt, mint ahol a püspöki székhely van, letelepedni ne engedjék. (Kálmán I. törvénykönyve, 1100 körül)

*izmaelita: a muszlim vallású böszörmények megnevezése

SZ10.

7. [...] Hogy senki se tartson meg semmit a pogány szokásokból; akik pedig ezt teszik, ha az öregebbek közül való, negyven napig szigorúan vezekeljen, ha pedig a fiatalabbak közül, hét napon át (vezekeljen) verésekkel.

32. [...] Azoknak, akik a szerepapságot és áldozópapságot nőtlen állapotban nyerték el, feleséget venni nem szabad. (Az esztergomi zsinat határozatai, 1100 körül)

19. Hasonlítsd össze a László, illetve Kálmán által lopásért kirótt büntetést!

20. Mire utal az, hogy Kálmán törvényei nem különítették el a szolgák és szabadok büntetéseit?

21. Hogyan szabályozták a földek öröklését? Mi volt az uralkodó célja ezzel?

22. Milyen célt szolgáltak a zsidókat és izmaelitákat érintő törvények?

23. Milyenek mutatják az egyházi rendelkezések az egyház és a kereszténység helyzetét?

24. Lehetett-e birtokot elvenni az egyháztól? Hogyan erősítette a hit gyakorlását Kálmán?

Kálmán törvényei mind Istvánéhoz, mind Lászlóéhoz képest **enyhébben ítélték el a tolvajlást**. A büntetés egységesülése arra utal, hogy **a szabadok elszegényedése és lesüllyedése** befejeződött. Még mindig problémát jelentett a **vándormozgalom**, amelyet szintén szabályoz a törvény.

A királyi hatalom erősítését szolgálta **a birtokosok katonaállítási kötelezettsége**. Egyházi birtokokat visszavehetett, a **magánbirtok öröklését rögzítette**. Az **egyházi rendelkezésekben** nem engedte tudatlan papok működését, **erősítette a fegyelmet**. A meglévő házasságokat nem kellett felbontani, de az újonnan felkent **papok nem nősülhettek meg**. A rendelkezések elősegítették a zsidók és a böszörmények (izmaeliták) beolvadását. A **pogányság tiltása** még mindig szükségesnek mutatkozott.

ÖSSZEGZÉS

- A 11. század végére a királyi hatalom megerősödött.
- László szigorú törvényei megerősítették a magántulajdon tiszteletét és a kereszténység helyzetét.
- Kálmán enyhébb rendelkezéseket hozhatott a magántulajdon védelmére.
- Külpolitikai siker volt a szentek avatása, Horvátország és a Tengermellék (Dalmácia) meghódítása.

12. GAZDASÁG ÉS TÁRSADALOM A 11–15. SZÁZADBAN

1. Milyen lényeges életmódváltásra kényszerült a honfoglaló magyarság a Kárpát-medencében?
2. Mi jellemezte a honfoglalók társadalmát?

GAZDASÁG

SZ1. Ezt a régtől Pannoniának nevezett tartományt oly gazdagnak ismerik természettől fogva virágzó szépséges földjeinek termékenysége miatt, hogy szinte Isten paradicsomának, vagy a hírneves Egyiptomnak látják. (Freisingi Ottó)

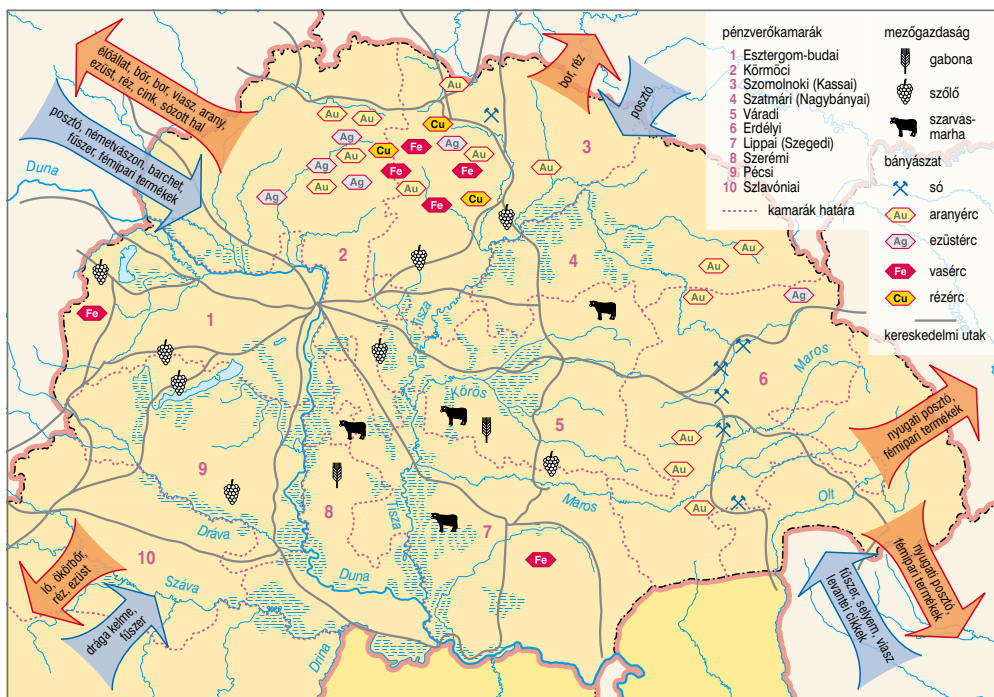
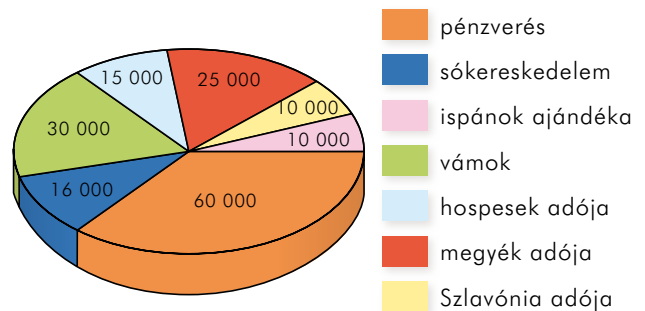
SZ2. Földje legeltetésre alkalmas, és rendkívül gazdag gabonában, borban, húsféleségekben, aranyban és ezüstben; a halak bőségében viszont csaknem felülmúlja az összes országot [...]; az erdélyi területeken óriásiak a sóhegyek, és ezekből úgy vájják a sót, mint a követ, és elszállítják az egész országba és az összes környező országokba. (Egy ismeretlen nevű, talán francia származású dominikánus szerzetes)

SZ3. A tizedet senki se tartozék pénzben megváltani, hanem ahogy a föld meghozza a bort vagy termést, úgy kell fizetni. (Aranybulla, 1222)

SZ4. 78. A vámjövedelem szétosztásáról a király és az ispánok között. Mindegyik ispán a maga megyéjében a vámnak mindenütt egyharmad részét kapja. A király pedig kivétel nélkül minden vámból annak kétharmad részét kapja. (Könyves Kálmán I. törvénykönyvéből)

SZ5. A magyar király jövedelme a pénz veréséből 60000 márka évenként. A sóból 16000 márka. A vámból, révből, hídpénzből, vásárpénzből, a mi mind a királyé, 30000 márka. A vendégek (hospesek) Erdélyben 15000 márka. A 72 ispántól, mint az ő évi jövedelmök harmada, jár neki 25000 márka. Szlavónia hercegétől 10000 márka. A 72 ispán mindegyike egyszer ellátja a királyt, és mielőtt felkel az asztaltól, ad neki 100 márkát, némelyik 200-at. Ez is bőven felmegy 10000 márkára.” A király tiszta évi jövedelme készpénzben tehát 166000 márka, vagyis a márkát 24 ezüst forinttal véve, körülbelül 4 millió forint, mai pénzben. „Ehhez járulnak még a királynénak és a királyfiaknak járó nagy ajándékok ezüstben, posztóban, selyemben, lovakban. Meg a harminczad. Azonfelül a föld népe teljesen ellátja a királyt élelemmel. (Összeírás III. Béla jövedelmeiről)

III. BÉLA JÖVEDELMEI, MÁRKÁBAN

234.1. A Magyar Királyság gazdasága a 11–15. században

SZ6. Új pénzünk egy évig maradjon használatban, húsvétől húsvétig.
És a dénárok olyanok legyenek, amilyenek Béla király idejében voltak. (Aranybulla, 1222)

3. Milyenek találták a külföldi utazók Magyarországot?
4. Milyen gazdálkodást tettek lehetővé az ország természeti adottságai és gazdasági fejlettsége? Mennyire volt jelentős a pénzhasználat? Milyen mesterségeket űztek Magyarországon?
5. Melyek voltak az uralkodói jövedelmek? Mi a pénzrontás? Hogyan biztosított ez jövedelmet az uralkodónak?
6. Hogyan hatott a magyar gazdaságra a hospesek érkezése?
7. Honnan hoztak be árucikkeket? Milyen országokba exportáltak magyar termékeket? Melyek voltak a legfontosabb külkereskedelmi cikkek? Milyen árukat forgalmaztak a belső piacokon?
8. Merre irányult a magyar külkereskedelem? Milyen országokkal tartott kapcsolatot?
9. Melyik gazdasági ágazatok voltak fejlettek Magyarországon a 14-15. században?

Az Árpád-kor gazdasági életét, főleg a 11–12. században **naturális (önellátó) gazdálkodás** jellemezte. Az ország népességének túlnyomó többsége **mezőgazdasági** termeléssel foglalkozott. Elsősorban **gabonaféléket** termeltek talajváltó rendszerben. Az **állattenyésztésnek** a középkor folyamán végig nagy szerepe volt. A ló és a juh mellett jelentőssé vált a sertés és a szürkemarha tartása.

A 12. század második felében Nyugat-Európából kézműves **hospesek** vándoroltak be, akik a városi ipar létrehozásában játszottak szerepet. Az Árpád-kori iparosok között jelentősek voltak a **kovácsok, ötvösök, ácsok**. A szövés-fonás fejletlenségére utal, hogy jelentős volt Magyarország **textilimportja**.

A **pénzverés** Magyarországon Szent István uralkodásával indult meg. A nemesfémeket a királyi kézen lévő ezüsbányák szolgáltatták. Az érmék nemesfém tartalmát csökkentő **pénzrontás** és a **pénzújítás** biztosította a kamara hasznát. Az adóztatást már Szent István megkezdte. Az adókhöz hasonló jövedelmet jelentettek a részint a közlekedés (rév-, híd-, útvámok), részint a kereskedelem után szedett **vámok**, például a vásárvám.

Az Árpád-kor gazdasági életének fontos része volt a külkereskedelem. A **kivitelben** a korai időkben a **mezőgazdasági termékek** (bor, gabona) mellett a rabszolga és az állat játszott jelentős szerepet. A 13. század folyamán melléjük társultak a bányászat (só, nemesfémek) termékei. A **behozott áruk nagy része kézműipari termék volt**.

A 14–15. században Magyarországon is kialakult az **árutermelő gazdálkodás**. Továbbra is a mezőgazdaság volt a legfontosabb ágazat. A **búzatermesztés** mellett jelentős volt a **szőlőtermesztés, bortermelés**. Az állattartásban a **szarvasmarha-, juh- és lótenyésztés** emelkedett ki. A magyar export legfontosabb terméke, a szarvasmarha itáliai, német, bécsi és lengyel vásárookra is eljutott. Az ipar, különösen a **bányászat** az Anjou-korban indult fejlődésnek. A fém-bányászat fellendülése következtében a korszak jelentős magyar exportcikke volt az **arany**, az **ezüst**, a **réz**. Itáliából, főleg Velencéből és Nyugat-Európából késztermékek, **posztó**, valamint keleti **fűszerek** érkeztek az országba. A drága árukért nemesfémekkel fizettek.

5.121.–5.122.

TÁRSADALOM

SZ7. 4. Világi személy tanúbizonyságát egyházi személy ellen senki ne fogadja el. Senki se merje ugyanis egyházi személy ügyét világi nyilvánosság előtt kivizsgálni, hanem csak az egyházban. (István I. törvénykönyve)

SZ8. 15. Ha valaki az ispánok közül [...] felesége meggyilkolásával mocskolja be magát, a királyi tanács határozata szerint ötven tinóval egyezzen meg az asszony rokonaival, és vezekeljen az egyházi törvények parancsai szerint. Ha pedig valamelyik vitéz vagy gazdagabb ember esik ugyanazon bűnbe, ugyanazon tanács végzése szerint fizessen a rokonnak tíz tinót, és vezekeljen, ahogy mondtuk. Ha pedig a népből való ember követi el ugyanezt a bűnt, öt tinóval egyezzen meg a rokonokkal és vessék alá az említett bűjtőknek. (István I. törvénykönyve)

SZ9. 14. Ha valakinek a szolgálja másnak a szolgálját megöli, a [gyilkos] szolgát adják a [megölt] szolga helyébe. (István I. törvénykönyve)

SZ10. A vendégek és a jövevények akkora hasznot hajtanak, hogy méltán állhatnak a királyi méltóság hatodik helyén. (Intelmek)

SZ11. 1. Hogy a király követe menjen el minden egyes várba, s ott gyűjtse össze azoknak, kiket a nép nyelvén öröknek neveznek a századosait és tizedeseit, és parancsolja meg nekik, hogy ha valakit lopásban vétkesnek tudnak, mutassák meg. (I. László III. törvénykönyve)

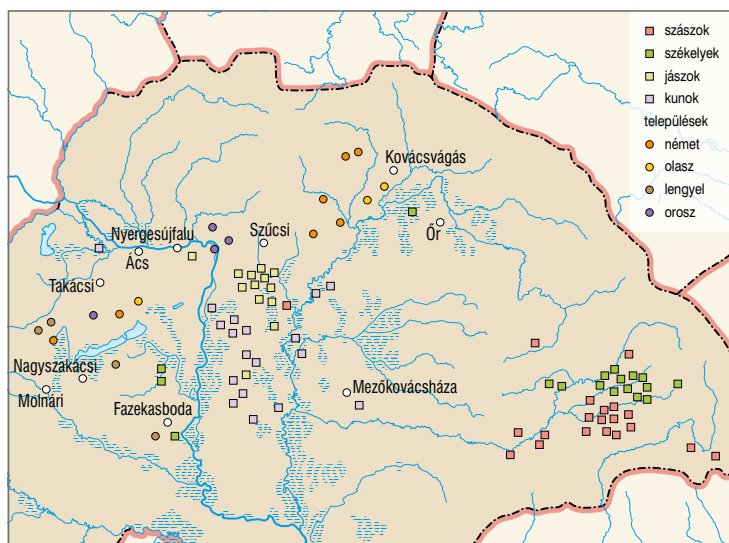
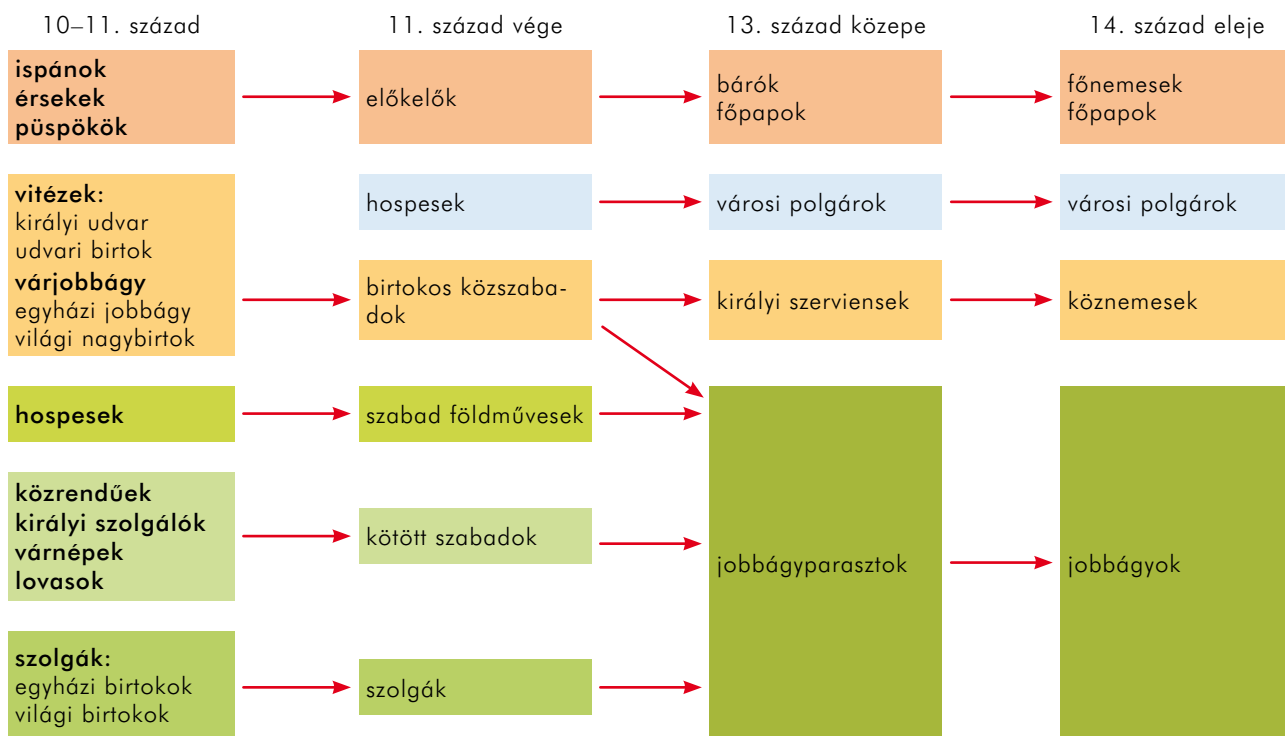
SZ12. 45.b) A hetes szolgálatot teljesítő várnépektől (azonban) a nyolc dénárt szedni rendeljük, [...].

c) Azok a szabadok pedig, akik a királynak, amikor az ő határaiton átvonul, lovakat, szállítószekereket és zsoldos szolgálatokat szoktak nyújtani, négy dénárt fizessenek. (Könyves Kálmán I. törvénykönyve)

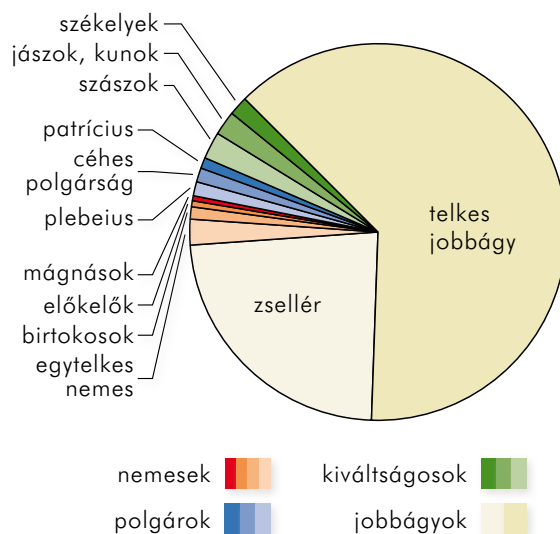
SZ13. 2. Azt is akarjuk, hogy sem mi, sem a mi utódaink valamely hatalmas kedvéért szervienseket soha el ne fogassanak, vagy (azok birtokait) fel ne dúlják, hacsak előbb meg nem idézték, és bírói úton el nem ítélték őket.

SZ14. 4. Azt sem fogjuk megengedni, hogy a bárók méltóságukat bizonyos pénzüsszegért bérbe adják, és nem fogjuk tűrni, hogy a megyében helyetteseikként vagy bírókként nem nemeseket alkalmazzanak. (III. András I. törvénye)

TÁRSADALMI VÁLTOZÁSOK A 10–14. SZÁZADBAN

236.1. Szolgálónépek és etnikumok Magyarországon

236.2. A magyar társadalom csoportjai

AZ ÁLLAMOT IRÁNYÍTÓ FŐ TISZTSÉGVISELŐK, A BÁRÓK (MÁGNÁSOK)

NÁDOR				
ORSZÁGBÍRÓ		TÁRNOK		VAJDA
HORVÁT BÁN	DALMÁT BÁN	SZÖRÉNYI BÁN	SZLAVÓN BÁN	MACSÓI BÁN
AJTÓNÁLLÓ MESTER	ASZTALNOK MESTER	POHÁRNOK MESTER	FŐLOVÁSZMESTER	
POZSONYI ISPÁN		TEMESI ISPÁN	KINCSTARTÓ	

10. Gyűjtsd össze, hogyan nevezték az egymástól elkülönülő társadalmi csoportokat a 11. század elején, a 12. század elején, a 13. század elején és a 14. század elején! A szövegek segítségével határozd meg az egyes társadalmi csoportok jogait!
11. Keress példát társadalmi csoportok egységesülésére, eltűnésére és új csoportok megjelenésére!
12. A társadalom mekkora hányada szólhatott bele az állam irányításába a 11. század végén és mekkora a 15. század végén?
13. Mekkora gazdasági és politikai súlya volt a szabad királyi városok polgárságának?
14. Hogyan rétegződött a nemesség, a polgárság és a jobbágyosság? Miből eredtek a különbségek? Melyik volt a legnépesebb?
15. Milyen etnikumok (népelemek) éltek Magyarországon a 15. század végén? Mikor települtek be?
16. Mivel foglalkoztak a szolgálónépek? Hol voltak településeik? Melyik korszakban jellemző ez a társadalmi csoport?

A magyar társadalom a 11–13. században jelentős változásokon ment keresztül. A vezető réteget azok a világi és egyházi **nagybirtokosok** alkották, akikre támaszkodva az uralkodók az államot irányították (királyi tanács). A 14. századra önálló **főnemesi renddé szerveződtek**. Tőlük elkülönült a **köznemesség**, amely több csoport egyesülésével jött létre. A királyi és világi birtokon **katonai szolgálatot teljesítők** mellett ide tartoztak a királyi és egyházi szolgálónépeket irányító **jobbágyok** is. Mint királyi **szerviensek**, a királytól várták jogaik biztosítását, függetlenségük megőrzését. Külön renddé válásukat jelezte, hogy felettük a bárók nem gyakorolhattak bírói jogokat.

A 11. századi szabad és félszabad közrendűek, a királyi, egyházi és világi birtokok szolgálónépei, valamint a 11. századtól betelepülő szabad földművesek a **13. század végére egységes jobbágyossággá** szerveződtek. Nyugat-európai társaikhoz hasonlóan egységes jogokat szereztek: szabadon költözhettek, és telküket szabadon örökíthették.

A magyar társadalom szűk csoportját alkotta a **szabad királyi városok polgársága**. A polgárok többnyire külföldi származásúak voltak. A 15. századtól részt vettek az országgyűléseken, de komoly politikai szerepet nem tudtak játszani.

Elkülönülő csoportot alkottak a **kiváltságos kerületek** lakói (jászok, kunok, szászok, székelyek), akik nem tartoztak a vármegyei közigazgatás irányítása alá, hanem saját vezetőik voltak.

A Magyar Királyság lakosságát **etnikai sokszínűség** jellemezte. Az északon élő **szlávok** mellett a 11. század elejétől folyamatosan települtek be nyugatról **németek, olaszok**, keletről **jászok, kunok**. A tatárjárás után nagy számban érkező idegeneknek jelentős szerepük volt az ország újbóli benépesítésében. A Kárpátokon túlról és a Balkánról főleg a török előrenyomulás miatt a 14–15. században újabb népcsoportok érkeztek: **ruszinok, szerbek, románok**, akik a földművelő, állattartó jobbágyok számát növelték.

királyi tanács
közneemes

székelyek

ÖSSZEGZÉS

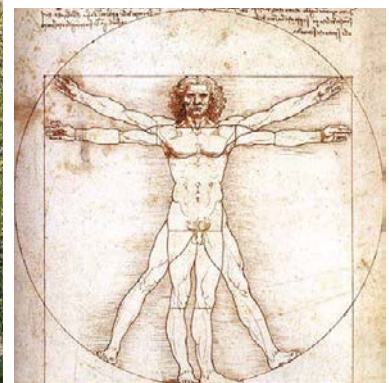
- A magyar gazdaság főként mezőgazdasági termelésre (gabonatermesztés, szőlőművelés, állattartás) épült.
- A 14–15. századra kialakult az árutermelő gazdálkodás
- Szarvasmarha, bor, búza, arany, ezüst, réz fejében posztót és fűszereket importáltak.
- A külkereskedelem fő irányai Észak-Itália, Németország, Lengyelország és a Balkán voltak.
- A társadalom fő csoportjai: nemesség, polgárság és jobbágyosság voltak
- A birtokosok két elkülönülő csoportja a főnemesség és a köznemesség volt. Jogaikat az 1222-es Aranybulla, valamint annak megújításai rögzítették.
- A társadalom zömét alkotó parasztság a 13. század végétől egységes jogokkal rendelkezett.
- A városi polgárság nem játszott olyan fontos szerepet, mint Nyugat-Európában.

VI. fejezet

AZ ANTIKVITÁS ÉS KÖZÉPKOR KULTÚRÁJA

- A görög hitvilág, görög kulturális emlékek
- Római vallás, római kultúra
- Római hétköznapiak
- Antik tudomány
- Antik filozófia
- Pannónia római kori emlékei
- A kora középkor kultúrája
- Az érett középkor kultúrája
- A középkori magyar műveltség
- Mindennapok a középkorban

10. MINDENNAPOK A KÖZÉPKORBAN (2.5)

Készítsetek 4-5 perces beszámolókat vagy összefoglalókat a felvetett témákból! Segítségül kérdések formájában adunk szempontokat. A közölt szemléltetőanyagok, források mellé gyűjthettek továbbiakat könyvekből vagy a világhálóról.

NEMESSÉG

SZI.

Volt vendég számlálatlanul [...] ott boldog jókedvel mulatva a zöldben tábort vert a nép, ki-ki úgy, ahogy épp akarta, s ahogy kedve hozta épp, szállását ki-ki úgy vehette, hogy örömét találja benne: Dúsan a dús, a várbeli Úgy, amint tisztje illeti: az selyem sátra hús ölében, emez virágos tarka réten. Bőviben volt ott mind a jó ami csak ünnepre való, mindenki lelt ételt, italt s ruhát is, amennyit akart, volt, amit csak szem-szaj kívánhat, bőség buzgott, pompa áradt: Amit az ember, hogyha lát, Mindjárt jobban érzi magát, Láthatta bőven bárki ott, s nézte, amin vére felbuzog: egyik asszonylesre, mások mentek nézni fürge táncot, rajt raj ellen harcra törni, pár-vívókat lándzsa-törni. (Gottfried von Strassburg: *Trisztán és Izolda*)

A középkori vár részei:

öregtorony: a vár legősibb része. Bejáratát fölhúzható létrán lehetett megközeleltetni. Aljában börtön volt
várfalak: erődített védelmi rendszer
kazamata: a várfalban és a föld alatt épített helyiség
bástyák: a várfal kiugró részeiről a támadókra lőhettek
kapubástya: a vár bejárata felvonóhíddal
külső vár: szolgák szállásai, istállók, műhelyek
várárok: a védelmet növelő vizesárok
palota: a toronynál kényelmesebb lakóépület, lent konyha és raktárak, emelén díszes lovagterem volt
kápolna: a vár lakóinak temploma
asszonyszoba: az úrnő lakrészé, itt laktak a gyermekek és a vendég leányok, asszonyok. Fűthető volt
ciszterna: medence az esővíz gyűjtésére, aminek vizéből ittak is, ha nem volt kút a várban
kert: gyógynövények, fűszerek, virágok, gyümölcsfák

284.1. Középkori vár

284.2. IV. Otto Brandenburgi örgróf (Codex Manesse)

284.3. Középkori lovagi torna (Codex Manesse)

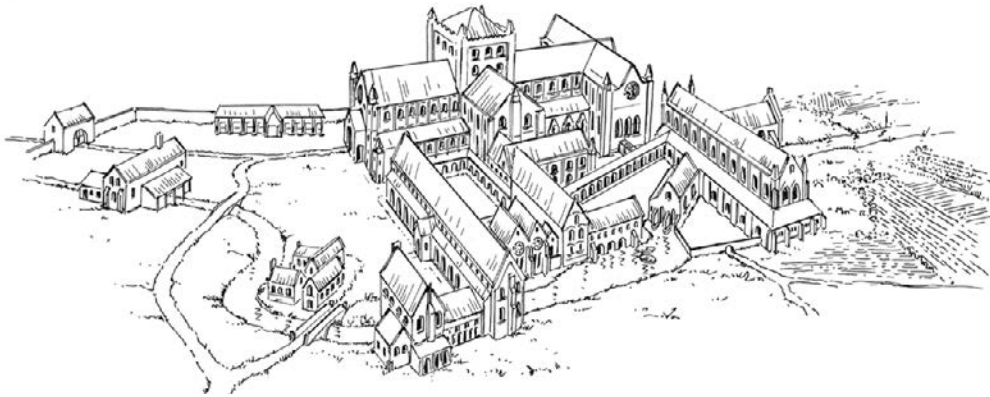

284.4. Leuthold von Seven, steiermarki trubadúr (Codex M.)

284.5. Toggenburg grófja (Codex Manesse)

1. Milyen helyet foglaltak el a társadalomban a nagybirtokosok és a lovagok? Milyen jogokat biztosított nekik az uralkodó? Voltak-e gondjai egy nemesnek?
2. Hol épültek a várak? Milyen funkciókat töltött be egy vár? Milyen részei voltak? Kik éltek itt? Melyik várat láttad már belülről?
3. Hogyan éltek a nemesek? Milyen szórakozásra találtál példát? Milyen célt szolgálhatott a lovagi torna és a vadászat?
4. Mutasd be a lovagok öltözetét, a férfiak és a hölgyek ruháját!
5. Hogyan mutatnád be egy lovag vagy egy apród szemszögéből a várbeli életet?

285.1. Középkori kolostor

A kolostor részei:

- kerengő:** a kolostorudvart körbevevő nyitott folyosó
- kert:** virágok, gyógynövények számára
- refektórium:** ebédlőterem
- könyvtár és másolószoba**
- konyha, raktárak, pince**
- vendégház:** az úton járók, zarándokok számára
- gazdasági épületek**
- termőföldek**

SZ2. A középkori ember nagy tisztelettel vette körül a papokat, az Úr szolgálóit, [...] akiknek szavaira csoda történik: az ostya Isten testévé, a bor az Isten vérévé változik. [...] A nép azt szerette volna, ha papjai krisztusi életet élnek, s annyi érdemet szereznek az Úr színe előtt, hogy nemcsak saját üdvüket vívják ki, hanem a fölöslegből a hívek bűneinek ellensúlyozására is jut.

A falusi papok erkölcsre, életmódjára leginkább a főpapi vizitációk vetnek fényt. [...] Pomerville papja rossz hírű; kocsmázónak tartják, nem gyón és részeges. Mesnières lelkészének az a híre, hogy kalmárkodik, tanyái vannak, gyakran látogatja azokat, úgyhogy az istentisztelet látja kárát. [...] Meulers káplánja bérért énekelte a karácsonyi misét. [...] Egy klerikus ellen az a panasz, hogy karddal felövezve jár-ke. [...] De akadnak olyan falvak is, ahol meg vannak elégedve a pap magatartásával: pontosan, szépen mondja a misét s a többi imát, elvégez minden szertartást, prédikál, látogatja a betegeket, meghallgatja a hívők gyónását, panaszát, tanítja a gyermekeket, tisztas öltözetben él. **(Kulcsár Zsuzsanna: Így éltek a lovagkorban)**

6. Kik tartoztak az egyházi rendhez a középkorban? Mi volt a különbség egy püspök és egy falusi pap között?
7. Miben tért el egy világi pap és egy szerzetes helyzete? Kik voltak a laikusok?
8. Jellemezd a szerzetesek viseletét! Mit fejezett ki ez a külsőség?
9. Gyűjtsd össze a kolostorban folytatott tevékenységeket! Hogyan telt a szerzetesek egy napja? Mi volt a világi papok feladata?
10. Hogyan kapcsolódtak az egyházhoz a diákok? Miben volt azonos a helyzetük a papokéval?
11. Játsszátok el két paraszt vitáját a papokról és a szerzetesekről! Az egyik tisztelje, a másik kritizálja az egyházi embereket!

PARASZTSÁG

285.2. Középkori falu

A falu részei:

- templom:** vallási és menedékhely
- temető (cinterem):** fallal vették körül
- házak kerttel, gazdasági épületekkel**
- majorság:** nemesi udvarház és gazdasági épületek
- malom, kovácsműhely, szántóföldek**
- közös használatú területek:** erdő, rét, legelő, patak

SZ3. A község terén, a Folgara-beli emberek általános gyűlésén határozták el ezeket a szabályokat, amelyeket mindenkinek be kell tartania.

Ha a község öre meglát valakit, amint állataival kárt okoz éjszaka más legelőjén vagy szántóföldjén [...] büntetést fizet [...] minden állata után.

Ha valakit a szőlőkben látnak meg juh- vagy kecskenyájjal, 20 solidust fizet a nyájért, [...]

Ha valaki nem az úton halad át a réteken ökor- vagy tehénfogattal, 5 solidus büntetést fizet. [...] Ha valaki [...] fát vág ki más tanyáján, 5 solidusra büntetik meg minden tönk után. Senki se merjen fát kivágni a Xomotól a slameri csúcsig [...], kivéve házépítés vagy tűzifa céljára. **(Folgara falu lakóinak határozata 1315-ből)**

286.1. Paraszti munkák: boronálás, vetés, aratás, birkanyírás, szántás, tűzifagyűjtés, fonás, szövés

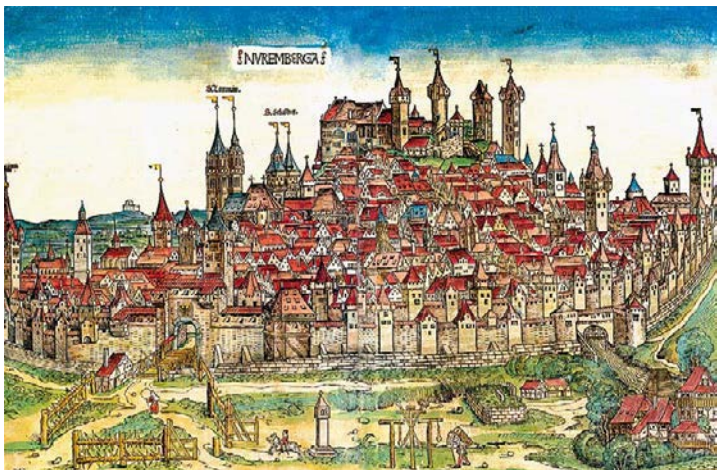
SZ5. Ottó, Isten kegyelméből Hildesheim püspöke. [...] eddig szerzeteseivel műveltette az Eddinghauseni gazdaságot. [...] a kolostor virágzását és minél nagyobb hasznát akarván, bérbeadja ezért a nevezett gazdaságot a hozzá tartozó javakkal együtt két bérlőnek [...] a következő feltételekkel. A [...] kolostor előljárója minden évben beszedi [...] a termés és az állatok után a tizedet. Nevezett bérlők a kolostornak adják minden termés egyharmadát, ezen kívül minden évben adnak a szerzeteseknek ezekért a javakért 12 disznót, [...] továbbá egy ezüstmárkát. 62 csirkét, 12 ludat, 20 juhot Szent Mihály napján. A harmadik év lejártakor nevezett bérlők visszaadják a kolostornak a gazdaságot minden javaival együtt, [...] feljavított állapotban. [...] Készült az Úr 1324. évében szeptember idusán. (Egyházi föld bérbeadása)

SZ4.

Úgy él a pór, mint a disznó
Erkölc, törvény néki nem jó.
S ha szerez nagy gazdagságot,
A vagyon fejébe száll.
Azért abraktarisznyáját
Mindig üresen tartjátok, [...]
Ki parasztját nem botozza,
Csak gonoszságát fokozza,
S mind bolond, ki nem kurtítja,
Mihelyt felveti fejét.
(Bertran de Born lovagköltő művéből)

12. Mi jellemezte a parasztek társadalmi helyzetét? Milyen feladatokat láttak el? Milyen tulajdonnal rendelkeztek? Egységes volt-e a paraszti réteg a 11. században? Ki lehetett-e törni a paraszti sorból?
13. Milyen fontos fejlődés kötődik a paraszti réteghez a korszak elején?
14. Mutassátok be a falu képét, a parasztek házeit! Milyen részeket különíthettek el a falu határában? Milyen állatokat tartottak? Milyen növényeket termesztettek? Mire használták ezeket?
15. Milyen volt a parasztek és uraik viszonya?
16. Mutasd be a parasztek öltözkéjét! Hasonlítsd össze a nemesek és a polgárok viseletével!
17. Parasztek találkoznak a vásárban. Játsszátok el a jelenetet! Miről beszélhetnek egymással?

POLGÁRSÁG

286.2. Nürnberg látképe a középkorban

A város részei:

- főtér vagy piactér:** itt állt a kaloda vagy a pel-lengér
- templom**
- városháza:** a városi tanács itt ülésezett, irattár, pénztár is van benne
- kereskedőház:** a helyi és idegen kereskedők lerakatai és üzletei számára
- polgárházak:** alul műhely, üzlet, az emeleten a tulajdonos lakása volt
- falak, kapuk, őrtornyok**
- a város földjei:** szántók, legelők, erdő, jobbágy-falvak

SZ6. A legélénkebb, legforgalmasabb hely a piactér. [...] vásárnaponként rengeteg alkalmi árus, messziről érkezett kereskedő, bohóc, zsonglőr, muzsikos, színész, stb. sereglik itt össze, [...] itt áll a városháza [...] s a város legfontosabb, legnagyobb temploma is; [...] a lakosság ide jár legszívesebben misére, litániára s előtte-utána egy kis tereferére. (Kulcsár Zsuzsanna: Így éltek a lovagkorban)

SZ7. A város rendje

Éjszaka minden embernek otthon kell tartózkodnia. [...] Amikor pedig városunkban részeg emberek járkálnak, [...] legyenek azok férfiak vagy nők. [...] az [örök] haza kell, hogy kísérjék.

[...] Őrséget kell felállítani. Ez hat megbízható férfiúból álljon [...] bérük pedig öt márka ezüst legyen a város polgárainak pénzéből. [...] [járőrözniük kell] míg csak a nap fel nem kel, s a kápolnáknak nem harangoznak. Minden éjszaka toronyőrséget kell állítani [...] Ezt két derék, megbízható férfi lássa el [...] Ezek ketten 12 hónapra 8 ezüstmárka bért kapnak. Mindazok a házak, amelyek már korábban is megvoltak, álljanak azon a módon, amint reánk maradtak. De ha egy háztulajdonos át akarja építeni a házát [...] csak úgy rendezheti be, amint [...] a tanácsosok jönnek látják [...]

Senki se kürtöltesse össze a polgárgyűlést éjszaka, kivéve, ha tűz üt ki vagy ellenség közeledik a városhoz. [...] mindenki rohanjon oda, mihelyt a kürtöt vagy a harangot hallja, máskülönben fizessen egy ezüstmárkát a királynak **(Bergen város-jogából, 13. század)**

18. Milyen települést nevezünk városnak? Jellemezd a városi lakosság társadalomban elfoglalt helyét!
19. Milyen rétegek alkották a városi lakosságot? Milyen lehetett ezek egymáshoz viszonyított aránya?
20. Gyűjtsd össze a középkori város jellegzetes épületeit! Hogyan árulkodik a polgárság életformájáról a lakóhelye? Milyen részekből állt egy polgár háza? Kik laktak benne?
21. Lehetett földbirtoka egy polgárnak?
22. Gyűjtsd össze a forrásból, milyen kötelezettségei voltak egy polgárnak a várossal szemben? Miért a királynak fizettek büntetést?
23. Játsszátok el a polgárok gyűlését! Vessetek föl egy jellegzetes városi ügyet, és hozzatok róla döntést!

A NŐK HELYZETE A TÁRSADALOMBAN

SZ8. [...] Flandria grófja több ízben kérdezgette leányát, milyen jegyesre vágyik? S mindenekfelett dicsérte Normandiai Vilmost, aki hosszú ideig Balduin grófnál nevelkedett. A hajadon azonban azt felelte erre: sohasem nyújtja kezét egy fattyúnak. Midőn ezt Vilmos herceg meghallotta, titokban, kicsiny kísérettel Brügge városába sietett; a leányzó akkor éppen ott tartózkodott. Mikor Matilda kilépett a templomból, Vilmos rátámadt, ökölcsapásokkal, rúgásokkal és ütésekkel fenyegette meg; majd pedig újra felpattant lovára, és övéivel együtt hazavágtatott. A leány az elszenvedett ütések következtében az ágyat nyomta. Ekkor odament hozzá az atyja, és megkérdezte, kit választana jegyesül. A hajadon erre azt felelte: sohasem megy férjhez, hacsak nem lehet Vilmos hercege. És így is történt. **(13. századi francia krónikából)**

SZ9. Regenhilda of Bec 2 shillinget fizet azért, mert engedély nélkül ment férjhez. **(Úri-széki peres ügyek egy 14. századi angol kéziratból)**

SZ10. Az a szövő, aki mestertársainktól a megállapítottnál többet kér, négy hétre elveszíti a jogot, hogy mesterségét folytassa, ő maga és a felesége is. [...] Senki sem csalhatja el más emberét, sem munkást, sem munkásnőt. **(A frank-furti posztócéh 14. századi szabályzatából)**

24. Milyen irodalmi művek tanúskodnak a nők középkori helyzetéről? Milyen volt a nők megítélése? Idézd föl a bibliai bűnbeesés történetét!
25. Vázold föl a nők középkori helyzetét! Milyen jogi helyzetben voltak? Milyen életút várt egy nőre a középkorban? Lehetett-e önálló foglalkozása egy nőnek? Lehetett-e saját tulajdona?

287.1. Fonó nő

ÖSSZEGZÉS

- Mi az, ami minden lakóhely közös jellemzője? Miért szükséges ez?
- Milyen közösségeket, érdekcsoportokat fedeztél fel? Mi szabályozta az együttműködésüket?
- Hogyan hatottak az emberek mindennapjaira a keresztény tanítások?
- Az ember és környezete viszonyát harmónia vagy diszharmónia jellemezte inkább? Miért látod így?
- Hasonlítsd össze a társadalmi csoportok életformáját! Milyen hasonló és különböző vonásokat emelnél ki?
- A képi ábrázolásokon miről ismerjük fel az egyes társadalmi csoportokat?
- Találtál-e máig élő sajátosságokat a középkori életformában?

TARTALOMJEGYZÉK

Útmutató a könyv használatához	3
I. Óskor, ókori Kelet	
A történelem rokon- és segédtudományai	6
Az óskor	10
Az ókori keleti államok	16
Az ókori keleti államok társadalma, államszervezete	20
Az ókori Kelet kultúrája	24
Az ókori Közel-Kelet vallásai	30
India és Kína vallásai	34
Hammurapi törvényei (Forráselemzés)	38
Összefoglalás	42
II. Az ókori Hellász	
Mükéné, a polisz születése	46
Spárta	52
Az athéni demokrácia kialakulása	56
Az athéni demokrácia intézményei, működése	60
A görög–perzsa háborúk	64
A makedón állam	66
A demokrácia (Forráselemzés)	70
Összefoglalás	74
III. Az ókori Róma	
Róma a királyság és a köztársaság korában	78
A hódító háborúk	82
A köztársaság válsága és a reformkísérletek	86
A polgárháború és Iulius Caesar egyedurialma	92
Augustus principátusa	96
Az isteni Augustus viselt dolgai (Forráselemzés)	100
A császárkor: principátus, dominatus	102
A keresztény vallás tanításai	108
A kereszténység története az ókorban	112
Népvándorlás. A Nyugatrómai Birodalom bukása	116
Összefoglalás	120
IV. A korai és az érett középkor	
Nyugat-Európa gazdasága és társadalma	124
Nyugat-Európa: a frankok	128
A Bizánci Birodalom	132
A keresztény egyház a korai középkorban	136
Az arab világ és az iszlám kialakulása	140
A kereszténység és az iszlám (Forráselemzés)	146
Gazdaság és társadalom a 11–13. században	148
Az egyház a középkorban	152
A pápaság és a császárság a 11–15. században	156
A rendi állam kialakulása	162
Nyugat-Európa válsága	166

A lengyel és a cseh rendi állam	170
Kelet-Európa és a Balkán	174
Az oszmán hódítás irányai	178
Összefoglalás	184

V. Magyarok a 15. századig

A magyarok vándorlása	188
A honfoglalás és a kalandozó magyarok	192
Géza és Szent István	196
Szent László és Könyves Kálmán	202
Az Aranybulla kiadása	206
Az Aranybulla (Forráselemzés)	210
A tatárjárás. Az utolsó Árpádok	214
Az Anjou-kor	218
Luxemburgi Zsigmond uralkodása	222
A magyar városfejlődés korai szakasza	224
A Hunyadiak kora	228
Gazdaság és társadalom a 11–15. században	234
Összefoglalás	238

VI. Az antikvitás és a középkor kultúrája

A görög hitvilág, görög kulturális emlékek	242
Római vallás, római kultúra	248
Római hétköznapok	252
Antik tudomány	256
Antik filozófia	260
Pannónia római kori emlékei	264
A kora középkor kultúrája	268
Az érett középkor kultúrája	272
A középkori magyar műveltség	278
Mindennapok a középkorban	284
Összefoglalás	288

MAGYAR URALKODÓK CSALÁDFÁJA A 16. SZÁZADIG	290
FOGALOMJEGYZÉK	292